

LAUREA
AMMATTIKORKEAKOULU
Yhdessä enemmän

Vankien kokemuksia rangaistusajan suunnitelmista, niiden laatimisesta sekä toteuttamisesta rangaistusaikana

Rönn, Heidy

2017 Laurea

LAUREA

AMMATTIKORKEAKOULU

Laurea-ammattikorkeakoulu

Yhdessä enemmän

Vankien kokemuksia rangaistusajan suunnitelmista, niiden laatimisesta sekä toteuttamisesta rangaistusaikana

Heidy Rönn
Rikosseuraamusala
Opinnäytetyö
Marraskuu, 2017

Heidy Rönn

Vankien kokemuksia rangaistusajan suunnitelmista, niiden laatimisesta sekä toteuttamisesta rangaistusaikana

Vuosi 2017

Sivumäärä 63

Opinnäytetyön tavoitteena oli tuottaa tietoa siitä, mitä mieltä vangit olivat arviointiprosessista, omasta rangaistusajan suunnitelmastaan, sen toteutuksesta kyseisessä vankilassa ja siitä, mikä motivoi vankeja rangaistusajan suunnitelman mukaiseen toimintaan. Opinnäytetyöstä saadulla tiedolla voidaan kehittää arviointikeskuksen työtä. Teoriaosuudessa käsitellään vuorovaikutusta asiakastilanteessa, motivointia, kuntoutusta ja riskien hallintaa vankeinhoidossa sekä tarkastellaan alaa määrittäviä linjauksia ja lainsäädäntöä. Menetelmänä on käytetty kvalitatiivista tutkimusta ja sisällön analyysia. Tutkimukseen haastateltiin yhteensä kymmentä vankia.

Vangit toivoivat tasa-arvoisempaa kohtelua ja avoimuuden lisäämistä viranomaistoimintaan. Vangit näkivät palkitsemisjärjestelmän hyvin suoritetusta tuomiosta puutteellisena. Samojen mahdollisuuksien antamista toivottiin kaikille. Toimintojen puuttuminen, kyvyttömyys edistää rangaistusajan suunnitelmaa, päätösten huonot perustelut sekä se, ettei asioita sanota suoraan aiheuttivat turhautumista, joka nähtiin motivaatiota heikentävänä tekijänä. Ensikertalaiset vangit toivoivat kattavampaa informaatiota arviointitilanteesta. Motivoinnissa sosiaalinen tuki nousi keskeiseen rooliin. Onnistumisista palkitseminen, opiskelun ja perhesuhteiden tukeminen sekä selkeät suunnitelmat ja jatkokoulutus nähtiin motivaatiota parantavina tekijöinä. Arviointikeskus voi kehittää toimintaansa informoimalla vankeja riittävästi rangaistusajan suunnitelmista, niiden merkityksestä ja toteuttamisen vaikutuksesta rangaistusaikana sekä lisäämällä toiminnan ja perustelujen avoimuutta. Toimintaa voidaan kehittää lisäämällä rangaistusajan suunnitelmallista etenemistä.

Asiasanat: rangaistusajan suunnitelma, vankila, vaikuttavuus, motivointi

Heidy Rönn

Year	2017	Pages	63
------	------	-------	----

The aim of this Bachelor's thesis was to produce information about how inmates experienced the evaluation process, what they thought about their own sentence plan, its implementation in prison and what motivates inmates to follow their plan. Information obtained can be used to develop the work of the Assessment Center. Theories of client interaction, motivation, rehabilitation and risk management in prison administration and the laws and guidelines of correctional service are used as a theoretical framework in this thesis. The method used was qualitative research and content analysis. A total of ten prisoners were interviewed for the research.

Prisoners hoped for more equal treatment and transparency by the authorities. The reward system was seen to be defective. The prisoners wished that everyone would have the same opportunities. Lack of functions, inability to follow the sentence plan, insufficient reasoning of the decisions and dishonest speaking of the facts caused frustration, which was seen as a weakening factor for motivation. There was also room for development concerning the information provided for the prisoners, especially for first-timers. Social support played a key role in motivation. Rewarding of success, supporting studying and family contacts and specific future planning was seen as a motivating factor. The Evaluation Center can develop its procedure by informing prisoners more about the significance of a sentence plan and its impact to prison time, as well as by increasing the transparency of the operation and reasoning. The procedure can also be developed by increasing the planned progress of a penalty time.

Keywords: sentence plan, prison, effectivity, motivation

Sisällys

1	Johdanto.....	6
2	Rikosseuraamuslaitoksen arviointikeskus opinnäytetyön toimintaympäristönä	7
	2.1 Rangaistusajan suunnittelu	7
	2.2 Arviointikeskuksen teettämä palautekysely	9
3	Kuntoutus rikosseuraamusalalla	11
	3.1 Rikollisuuteen vaikuttavia tekijöitä.....	11
	3.2 Vaikuttavuus	14
	3.3 What Works & RNR-malli (risk- need- responsivity).....	17
	3.4 Good Lives Model.....	22
	3.5 Desistanssi eli rikoksista irrottautuminen.....	22
	3.6 Vuorovaikutus asiakastilanteessa ja asiakkaan motivointi.....	26
	3.7 Aiheesta tehdyt tutkimukset	27
4	Tutkimusasetelma	28
	4.1 Tutkimustavoitteet ja tutkimuskysymykset	29
	4.2 Tutkimuksen toteutus	29
	4.3 Tutkimuksen kohderyhmä ja aineiston keruu	30
	4.4 Aineiston analyysi	31
	4.5 Luotettavuus ja eettisyys	32
5	Tulokset.....	32
	5.1 Arviointi ja rangaistusajan suunnitelman laatiminen	33
	5.2 Rangaistusajan suunnitelman tavoitteet	35
	5.3 Motivointi.....	38
	5.4 Rangaistusajan suunnitelmien toteuttaminen vankiloissa	41
6	Johtopäätökset	45
	6.1 Vankien motivaatiota lisääviä tekijöitä	45
	6.2 Vankien motivaatiota heikentäviä tekijöitä	47
	6.3 Arviointiprosessin kehittäminen	51
7	Pohdinta	52
	7.1 Pohdintaa tutkimuksen luotettavuudesta.....	54
	7.2 Kehittämis- ja jatkotutkimusehdotukset.....	55
	Lähteet	56
	Liitteet.....	58

1 Johdanto

Opinnäytetyön aihe on vankien kokemuksia rangaistusajan suunnitelmien toteutumisesta vankiloissa. Työn idea on lähtöisin Etelä-Suomen arviointikeskukselta. Tavoitteena oli tuottaa tietoa siitä, miten vangit ovat kokeneet arviointiprosessin, ovatko rangaistusajan suunnitelman tavoitteet heidän mielestään tarkoituksenmukaiset ja miten heitä voisi motivoida rangaistusajan suunnitelman mukaiseen toimintaan. Tarkoituksena on tutkia vankinäkökulmasta miten rangaistusajan suunnitelmien toteuttaminen on lähtenyt käyntiin vankiloissa, kenen aloitteesta ja onko rangaistusajan suunnitelman mukaisia tavoitteita mahdollista ylipäätään edistää kyseisessä vankilassa. Saadulla tiedolla voidaan kehittää arviointikeskuksen työtä.

Tutkimuksessa kerätään tietoa siitä, kuinka paljon vangit ovat saaneet osallistua arviointiprosessin aikana rangaistusaikansa suunnitteluun, onko suunnitelma laadittu yhdessä vangin kanssa vai kokeeko vanki tavoitteiden asetteluun tulleen ulkoa päin. Tavoitteisiin sitoutumisen ja muutokseen motivoitumisen lähtökohtana pidetään sitä, että asiakas on itse saanut osallistua oman elämänsä suunnitteluun ja kokee tavoitteiden saavuttamisen itselleen hyödylliseksi ja mielekkääksi. Ulkoapäin asetettuihin tavoitteisiin motivoitutaan usein huonosti. Kuitenkaan asiakkaat eivät aina näe mikä olisi heille hyödyllistä tai mitä pitäisi tapahtua, jotta rikosten tekeminen loppuisi. Tutkimuksessa keskitytään siihen, kuinka hyvin arviointikeskus on onnistunut motivoimaan vankeja tarpeellisten tavoitteiden asettamisen suuntaan (uusintarikollisuuden vähentämisen näkökulmasta), jotta he kokevat tavoitteet omikseen sekä mitkä ovat arviointikeskuksen kehittämiskohtia vankien näkökulmasta.

Opinnäytetyön teoriaosuudessa käsitellään vuorovaikutusta asiakastilanteessa, vankien motiivointia, kuntoutusta ja desistanssia (rikoksista irrottautumista) sekä RNR (Risk-Need-Responsivity) - ja GLM (Good Lives model) -periaatteita vankeinhoidossa. Teoriaperustassa käytetään myös tutkimuksia, jotka käsittelevät vankeinhoidon vaikuttavuutta ja rangaistusajan suunnitelmien toteuttamista vankiloissa. Rangaistusajan suunnitelmia ja niiden toteutumista on tutkittu melko vähän, joten niihin kohdistuvat tutkimukset olisivat jatkossakin hyödyllisiä.

2 Rikosseuraamuslaitoksen arviointikeskus opinnäytetyön toimintaympäristönä

Suomessa on kolme eri rikosseuraamusaluetta, joilla on kaikilla omat arviointikeskuksensa. Etelä-Suomen (ESRA) arviointikeskuksen toiminta on kohdistettu yhteen paikkaan ja se sijaitsee Helsingin vankilan yhteydessä omalla osastollaan. Arviointikeskus vastaa rangaistusajan suunnittelusta tutkintavankeuden jälkeen sekä vankien sijoittamisesta alueen laitoksiin. Koska vankeuden täytäntöönpanon tavoitteena on vangin rikoksettoman elämäntavan valmiuksien lisääminen, suunnitellaan rangaistusajan toiminta siten, että se edistää vangin sijoittumista takaisin yhteiskuntaan sekä edistää vangin yleistä elämänhallintaa. (Arviointikeskukset 2017.)

Sijoituslaitoksen valinnassa huomioidaan laitosturvallisuuden taso sekä vangin toiminta- ja kuntoutustarpeet. Sijoitusvankila on vastuussa rangaistusajansuunnitelman tarkentamisesta ja toteuttamisesta. Vapautumisen lähestyessä tehdään vangille vapauttamissuunnitelma yhteistyössä vangin asuin- tai kotikunnan viranomaisten kanssa. Vapauttamisvaiheeseen on mahdollista liittää valvottu koevapaus, mikäli sen katsotaan edistävän yksilön integroitumista takaisin yhteiskuntaan. Sijoitusvankila päättää vankien koevapaudesta. (Arviointikeskukset 2017.)

2.1 Rangaistusajan suunnittelu

Rangaistusajan suunnittelu perustuu yleensä tuomitun tapaamiseen ja hänen omien näkökantojensa selvittämiseen sekä riski- ja tarvearvioin laatimiseen. Arviointi ja sijoittelupäätös pyritään tekemään kolmen viikon kuluessa siitä, kun asia on tullut vireille, ellei erityisistä syistä vaadi pidempää käsittelyaikaa. (Vankeusrangaistuksen ja sakon muuntorangaistuksen täytäntöönpanon aloittaminen ja rangaistusajan suunnittelu 2015.)

Vankeuslain mukaan vangille laaditaan yksilöllinen suunnitelma, joka koskee rangaistusajan suorittamista, ehdonalaista vapauttamista sekä vapauttamista (rangaistusajan suunnitelma). Suunnitelman tekee sijoittajayksikkö yhdessä vankeuteen tuomitun kanssa. Suunnitelmaa laadittaessa tulee olla riittävästi yhteydessä kunnan viranomaisten sekä yksityisten henkilöiden ja yhteisöjen kanssa (sosiaali-, terveys-, työvoima-, sekä asunto- viranomaiset). (Vankeuslaki 2005, 6-7 §.)

Rangaistusajan suunnitelman laadinnassa otetaan huomioon tiedot vangin rikollisuudesta, sosiaalisista olosuhteista, tarpeista ja voimavaroista, turvallisuuteen liittyvistä tekijöistä sekä siitä mikä lisää ja vähentää vangin todennäköisyyttä syyllistyä uusiin rikoksiin. Lisäksi arvioidaan vangin työ- ja toimintakykyä. Rangaistusajan suunnitelman tulee sisältää vankeusajan tavoitteet, tiedot velvoitetusta toiminnasta, sijoitusvankilasta, vaadittavista turvajärjestelyistä sekä suunnitelmat poistumisluvista, koevapaudesta ja vapauttamisesta. (Valtioneuvoston asetus vankeudesta 2006, 18-19 §.)

Sijoittelussa otetaan huomioon vangin kotipaikka, ikä, sukupuoli, terveydentila, yhteyksien säilyminen läheisiin, aikaisempi rikollisuus ja rangaistuskertalaisuus, vangin oma toivomus sekä mahdollisuus sijoitukseen, joka edistää rangaistusajan suunnitelmaa. Lisäksi tulisi huomioida vangin mahdollisuus hoitaa omalla kielellään asioita, jotka liittyvät rangaistuksen täytäntöönpanoon. Alle 18-vuotiaat vangit on pidettävä erillään aikuisista vangeista, ellei heidän etunsa vaadi muuta. Vankia ei saa sijoittaa suljetumpaan vankilaan, kuin mitä vankilassa pitämisen varmuus, järjestys sekä laitosturvallisuus vaativat. (Vankeuslaki 2005, 8 §.)

Rangaistusajan suunnitelman täytäntöönpanosta vastaa sijoitusvankila ja suunnitelmaa on seurattava vähintään kolmesti vuodessa. Mikäli todetaan välttämättömäksi poiketa rangaistusajan suunnitelman mukaisista tavoitteista tai suunnitelman toteutuminen edellyttää vangin siirtoa toiseen vankilaan, tulee vankilan tehdä sijoittajayksikölle esitys suunnitelman muuttamisesta. (Valtioneuvoston asetus vankeudesta 2006, 19 §.)

Tuomittu voidaan sijoittaa suoraan vapaudesta avovankilaan, mikäli hän suorittaa sakon muuntorangaistusta tai enintään kolmen vuoden vankeusrangaistusta. Avovankilaan sijoittamisen edellytyksenä on sitoumus päihteettömyyteen ja sen valvontaan. Vanki tulee sijoittaa suljettuun vankilaan, mikäli perustellusti epäillään että hän; jatkaa rikollista toimintaa, poistuu avolaitoksesta luvatta tai ei noudata avolaitoksen päihteettömyyttä (tai suostu sen valvontaan), järjestystä tai muutoin soveltu avolaitoksessa järjestettävään tai sen hyväksymään toimintaan. Tuomittu voidaan sijoittaa suljettuun vankilaan myös mikäli hän itse sitä pyytää tai avolaitoksissa ei ole tilaa. (Vankeuslaki 2005, 9 §.)

Viranomaistoiminnassa on aina noudatettava hyvän hallinnon periaatteita. Hyvään hallintoon sisältyy yleiset oikeusperiaatteet, joita sovelletaan niin hallintopäätöksissä kuin tosiasiallisessa hallintotoiminnassa. Yhdenvertaisuusperiaate tarkoittaa, että kaikkia tulee kohdella tasa-arvoisesti. Suhteellisuusperiaatteessa korostuu kohtuullisuuden vaatimus; on valittava sellainen keino, jossa yksilön oikeuksia rajoitetaan mahdollisimman vähän. Objektiviteettiperiaatteessa viranomaistoiminnan tulee olla puolueetonta, eikä siihen saa vaikuttaa epäasialliset vaikuttimet. Luottamuksensuojaperiaatteen mukaan hallinnon asiakkaat voivat odottaa ennustettavaa ja yhtenevää ratkaisulinjaa, joka ei takautuvasti tai yllätyksellisesti muutu. Tarkoitussidonnaisuuden periaate takaa sen, että viranomaiset käyttävät julkista valtaa käytetä-ainoastaan siihen tarkoitukseen kuin se on tarkoitettu, eivätkä ylitä toimivaltuuksia. Kaiken julkisen vallan käytön tulee perustua lakiin. Julkisuusperiaatteen mukaan viranomaistoiminnan tulee olla avointa ja läpinäkyvää. Hallintolain mukaan lisäksi jokaisella on oikeus viivytyksettömään asian käsittelyyn ja oikeus saada riittävästi perusteltu päätös. (Mäenpää 2011, 28-29, 59-70; Hallintolaki 2003.)

Rikosseuraamuslaitoksen tärkeimpiä arvoja ovat ihmisarvon kunnioittaminen, oikeudenmukaisuus, usko ihmisen mahdollisuuksiin kasvaa ja muuttua sekä turvallisuus. Tämä tarkoittaa sitoutumista ihmis- ja perusoikeuksien turvaamiseen sekä tasapuoliseen kohteluun vankien keskuudessa. Vankeja tulee kohdella inhimillisesti, asiallisesti sekä lainmukaisesti kohtuus huomioiden. Täytäntöönpano tulee toteuttaa siten, että se tukee vankien pyrkimystä rikoksettoomaan elämään sekä heidän yksilöllistä kehitystä ja kasvua. (Arvot ja strategia 2016.)

Rikosseuraamuslaitos osallistuu yhteiskuntamme turvallisuuden takaamiseen pyrkimällä uusintarikollisuuden vähentämiseen, rikollisuutta ylläpitävän syrjäytyskierteen katkaisemiseen sekä lainmukaisen ja turvallisen seuraamusten täytäntöönpanojärjestelmän ylläpitämiseen. Rikosseuraamuslaitoksen strategia 2011-2022 tavoitteena on verkostoyhteistyö, jonka tarkoituksena on lisätä tuomittujen valmiuksia integroitua yhteiskuntaan sekä avoimempi ja vaikuttavampi täytäntöönpano. (Arvot ja strategia 2016.)

2.2 Arviointikeskuksen teettämä palautekysely

Arviointikeskus on teettänyt palautekyselyn vangeille koskien arviointia, arviointiosastolla oloa ja arvioinnin kestoa. Arviointikeskus ehdotti palautekyselyn mukaan ottamista osaksi opinnäytetyötä. Kossila on 2017 tehnyt koosteen palautekyselyn tuloksista ja teksti on referoitu kyseisestä koosteesta.

Palaute oli suurimmaksi osaksi positiivista. Eniten epäkohtia nostettiin esiin liittyen arvioinnin liian pitkään keston ja arvioinnin hitaaseen aloittamiseen. Tulo-osastolle kaivattiin myös enemmän tekemistä. Vastausten perusteella ensimmäiseen arviointikeskuksen yhteydenottoon osastolle saapumisen jälkeen kului keskimäärin 12 päivää. Pisimmillään yhteydenottoon kului 7 viikkoa ja lyhimmillään yhteyttä otettiin jo seuraavana päivänä. Kaikille vangeille yhtä lukuunottamatta oli kerrottu arvioinnin tarkoitus. Vangit kertoivat olleensa tulo-osastolla arvioinnissa keskimäärin 5 viikkoa. Lyhin arviointiaika oli 8 päivää ja pisin 10 viikkoa. Osa vangeista oli viettänyt arviointijakson toisella osastolla, mikä vääristää vastausten tuloksia koska kysymys on ymmärretty eri tavoin.

Arviointiosastolla olon hyvistä ja huonoista puolista nostettiin esiin se, että sellissä vietetään 23 tuntia vuorokaudessa eikä osastolla ole riittävästi toimintaa. Hyviksi puoliksi mainittiin henkilökunnan asiallisuus ja se, että heiltä saa apua tarvittassa. Ne joiden arviointi kesti vain lyhyen aikaa, antoivat positiivista palautetta siitä. Yksi vastaajista oli sitä mieltä, ettei ensikertalaista infotusta riittävästi osaston säännöistä. Arviointikeskuksen työntekijöitä pidettiin lähtökohtaisesti miellyttävinä. Esiin nostettiin myös vaatteiden vähäisyys osastolla, vaikeus päästä soittamaan sekä vaikeus päästä virkailijoiden vastaanotolle asian tärkeydestä

riippumatta. Vangit toivoivat lisää toimintaa osastolle kuten pidempiä ulkoilumahdollisuuksia, salille pääsyä useammin kuin kerran viikossa sekä ruoan valmistusmahdollisuuksia.

Palautekyselyyn vastasi 28 vankia. Vastaukset on merkitty alle (samaa mieltä/eri mieltä). Loput ovat jättäneet joko vastaamatta tai vastaus on ollut liian epäselvä. Suurin osa vangeista koki arviointiprosessin hyödylliseksi (25/2). Vankien mielestä arviointikeskuksen työntekijä suhtautui heihin asiallisesti (26/1), heidän oma mielipiteensä ja näkemyksensä huomioitiin rangaistusajan suunnitelmassa (26/1) ja haastattelussa käsiteltiin oleellisia kysymyksiä (23/4). Lähes kaikki vangit kokivat, että työntekijä perehtyi heidän tilanteeseensa riittävästi (27/1) sekä omaavansa nyt selkeän suunnitelman siitä, mitä he vankeuden aikana seuraavaksi lähtevät tekemään (27/1). 15 vastauksesta kävi ilmi selkeästi, ettei mitään jäänyt heidän mielestään käsittelemättä. Yksi koki ettei häntä uskottu.

Vangit kokivat hyödyllisinä asioina rangaistusajan suunnittelussa muun muassa koulutusta (4), tulevaisuuteen tähtäävän suunnittelua (5) sekä omien toiveiden kuuntelua arviointiprosessissa (5). Myös keskustelun asiallisuuden ja dialogin merkitystä korostettiin (3). Arviointiprosessia pidettiin kokonaisuudessaan hyödyllisenä ja sen aikana käsiteltiin vangille merkityksellisiä asioita (9). Rikoksetonta elämäntapaa tukevien asioiden käsittelyä pidettiin positiivisena asiana. Vangit nostivat epäkohdiksi arviointiprosessin aikana liiallisen menneisyyden läpikäymisen (2) sekä arvioinnin keston (3), sillä epätietoisuus on turhauttavaa ja tulo-osastolla oloaika tuntui pitkältä. Uusimisprosentin eli ARAT:n kertomista pidettiin myös tulevaisuutta väärin määrittämänä ja vihastuttavana asiana (2). Suurin epäkohta nähtiin siinä, ettei vankia oltu haastattelussa uskottu (5). Esiin nostettiin seikka, jossa arvioija luottaa ”sokeasti” oikeudenkäyntipöytäkirjoihin (1). Toisaalta toivottiin, että teon kuvaus olisi käsitelty tarkemmin muiltakin kuin omalta osalta, jotta tekoon johtaneet syyt olisivat tulleet paremmin ilmi (1). Yhdessä vastauksessa tuotiin myös ilmi, että arvioija tekee arvioinnin oman mielensä mukaan vaikkei vanki itse näe itseään samassa valossa. Osa vangeista oli sitä mieltä, ettei arvioinnissa ollut epäkohtia (6). Arviointiprosessin kehittämisehdotuksissa nousi esiin arviointiprosessin nopeuttaminen (7). Arviointiprosessi koettiin myös epätasa-arvoiseksi, sillä toisten arviointi tehdään huomattavasti nopeammin kuin toisten (1). Yhdessä vastauksessa ehdotettiin, että arvioinnin voisi aloittaa jo Vantaalla ja toisessa vastauksessa toivottiin ennalta sovittuja tapaamisajankohtia. Lisäksi toivottiin jo edellä mainittuja toimintoja tulo-osastolle (3).

Moni vanki ilmaisi tyytyväisyytensä arviointiprosessiin ja koki, että arvioinnista jäi hyvä mieli (8). Arviointikeskuksen työntekijät koettiin pätevinä ja asiallisina. Haastatteluista pidettiin sujuvina ja niihin oli helppo suhtautua. Positiivisena asiana pidettiin sitä, että haastattelija esitelti alussa sijoitteluprosessin ja sen keston, jolloin siihen oli helpompi suhtautua oikein (1). Mahdollisuuden antaminen vapaammassa ympäristössä koettiin myös kannustavaksi (1).

3 Kuntoutus rikosseuraamusalalla

Rikollisten kuntouttamista on pidetty ajankohtaisena aiheena jo 1500-luvun lopulta lähtien. Kuntouttamisella tarkoitetaan niitä toimia, joita rangaistuksen aikana kohdistetaan rikosten tekijään ja joiden tarkoitus on ehkäistä uusintarikollisuutta sekä lisätä rikoksentekijän valmiuksia toimia yhteiskunnan hyödyllisenä jäsenenä. 1800-luvulta lähtien on jatkunut keskustelu siitä miten hoitavat toiminnot ja kontrolloivat toiminnot voidaan yhdistää keskenään. Toisten mielestä kontrolloivat toiminnot tuhoavat mahdollisuuden kuntoutukseen ja siksi näitä toimintoja pitäisi hoitaa eri viranomaiset. Kuntoutusajattelussa on lähdetty siitä, että ihmisen käyttäytyminen johtuu hänen elämänsä historiastaan ja rikollisuuden syyt ovat löydettävissä sieltä. Siksi kaikki huomio tulee kohdistaa ihmisen menneisyyteen. Ongelmakäyttäytymisen syyt voidaan käsitellä ja hoitaa juuri hänelle sopivan menetelmän avulla. Hoidollisilla toiminnoilla on terapeuttinen funktio. Ne paitsi auttavat yksittäistä rikoksentekijää, niin koko yhteiskuntaa integroimalla henkilön takaisin perhe-elämän, työnteon ja verojen maksun kautta. (Laine 2014, 286-287.)

3.1 Rikollisuuteen vaikuttavia tekijöitä

Tutkimusten mukaan joillakin tietyillä tekijöillä on yhteys rikollisen käyttäytymisen kanssa. Nämä tekijät lisäävät alttiutta rikolliseen käyttäytymiseen mutta eivät ole sen suora selitys. Useissa kriminologisissa teorioissa lähdetään siitä, että rikollisuudella yritetään saavuttaa jonkinlaisia statusta tai se on seurausta negatiivisen statuksen aiheuttamista ongelmista. Sosiaalinen asema ja siinä tapahtuvat muutokset (erityisesti negatiiviset) ovatkin äärimmäisen tärkeitä yhteiskunnassa. Sosiaalisen statuksen muutokset voivat muuttaa elämän suunnan kokonaan ja vaikuttaa näin ihmisen aivobiologiaan. Tästä päästään siihen, että aivokemiaan voidaan vaikuttaa muutenkin kuin kemiallisesti. Tämän perusteella voidaan ennustaa, että mitä enemmän yhteiskunnassa on huonon statuksen omaavia yksinäisiä miehiä, sitä enemmän esiintyy itsemurhia, vakavaa väkivaltaa ja tuhopolttoja. (Laine 2014, 94.)

Joissakin kriminologisissa teorioissa rikollisuutta selitetään sosiaalisella kontrolliteorialla. Lapselle kehittyä itsekontrolli vanhempien paheksuessa huonoa käytöstä. Jos vanhemmat ovat välinpitämättömiä lapsensa toiminnalle, ei itsekontrollia kehity. Itsekontrollin puute altistaa rikosten tekemiselle. Kuitenkin rikosten tekemisen on havaittu vähentyvän ikääntymisen myötä, joka puhuu itsekontrolliteoriaa osittain vastaan. Sosiaalisessa kontrolliteoriassa kuitenkin korostetaan sitä miten elämänsä muutokset ja siirtymävaiheet vaikuttavat varhaisempien tapahtumien säilymiseen tai häviämiseen. Sosiaalisen kontrolliteorian näkökulmasta korostetaan ympäristön ja vuorovaikutuksen merkitystä, jolloin ihminen pyrkii sopeutumaan muutoksiin etsiessään palkitsevia ja kilpailukykyisiä ympäristöjä. Ihmisen käyttäytyminen voi vaihdella paljonkin erilaisissa ympäristöissä. Teoriassa korostuu merkitys epävirallisiin

sosiaalisiin suhteisiin, joiden voidaan katsoa vaikuttavan merkittävästi rikolliseen käyttäytymiseen. Irrallisuus sosiaalisista instituutioista lisää rikosalttiutta. Työn, perheen ja koulun katsotaan vähentävän rikoksiin syylistymistä. Vähäinen sosiaalinen pääoma lisää rikoksiin syylistymisen todennäköisyyttä. (Kivivuori 2011; Laine 2014, 122-123.)

Teoriassa on kuitenkin aukkoja, sillä esimerkiksi ADHD-lapsilla on itsessään jo huono itsekontrolli, jolloin syyn ei voida katsoa olevan vanhempien. Myös jos katsotaan psykopatian johtuvan geneettisistä ominaisuuksista, ei kasvatuksella ole kovin merkittävää roolia persoonallisuuden kehityksessä. Itsekontrolliteoria ei saa myöskään tukea mikäli katsotaan talous- ja yrittäjärikollisia, joilla monesti on oltava todella hyvä itsekontrolli. (Kivivuori 2011; Laine 2014, 122-126.)

Yksi voimakkaimmista korreloivista tekijöistä on rikollinen seura sekä siihen liittyvät suhteet. Rikollisella käyttäytymisellä saavutetaan sosiaalista tukea muilta rikollisilta. Nykypäivän haasteena on lisääntyvä määrä rikollisjengien jäseniä vankeinhoidossa. Miten katkaista näin vahvat ystävyys-suhteet kun saattavat vieläpä olla samassa laitoksessa keskenään vuosikausia. Vertaisryhmiä pidetään hyvin palkitsevina. Rikoksentekejiä usein kiehtoo riskin otto, koska siihen liittyy jännitystä. He pitävät omaa työtään kiehtovana ja jännittävänä sekä oppivat rikosten tekoon liittyviä taitoja. He saattavat olla taitavia autovarkaita, murto-varkaita tai huumekauppiaita ja kehittyä siinä edelleen. Rikosten tekijöiden ystävät ja kumppanit saattavat edelleen vahvistaa rikollista käyttäytymismallia. Antisomiaalisessa seurassa opitaan antisomiaalisia malleja ja asenteita. (What Works 2003, 17-18.)

Sosiaalinen kontrolli leimaa poikkeavan käytöksen ja näin ollen saattaa aiheuttaa poikkeavaa käytöstä vielä lisää. Ihminen sisäistää itsensä leimatulla tavalla ja alkaa toteuttaa sitä entisestään. Väkivaltaiseksi ja vaaralliseksi leimattu henkilö saattaa alkaa toteuttaa leimaansa, vaikkei alun perin niin vaarallinen olisikaan ollut. Leiman sisäistäminen tarkoittaa, että henkilö kokee itsensä jotenkin sairaaksi yksilöksi. Usein tällainen tapahtuu, mikäli hän on käynyt läpi monia terapiajärjestelmiä. Leiman takia voidaan myös välttää vastuutaan ja todeta toteuttavansa vain rooliaan. Leimat voivat toimia myös kumuloivina, jolloin koetaan, ettei ole enää mitään hävittävää. Leimaamisen myötä kiinnittyminen sosiaalisesti kontrolloiviin instituutioihin vaikeutuu mikä näkyy esimerkiksi työpaikan saamisen vaikeutena. Rikosoikeusjärjestelmää onkin pidetty voimakkaasti ulossulkevana ja leimaavana. (Kivivuori 2011; Laine 2014, 128-129 & 131.)

Psykopatiaa on pidetty 1900-luvulta yhtenä rikoskäyttäytymiseen altistavana tekijänä, jossa henkilö jatkaa rikosten tekemistä nuoruudesta aikuisuuteen eikä millään tunnusta vaikutusta siihen. Psykopatia liittyy persoonallisuuden häiriöihin mutta sitä ei pidetä mielisairautena. Klassinen esimerkki psykopaatista on sellainen joka jatkuvasti toistaa epäsosiaalisia

tekojaan, on kyvytön välttämään vakavia ongelmia vaikka ne ovat helposti ennustettavissa, ei opi kokemuksesta sopeutumaan paremmin ja hänen motiiveistaan paistaa triviaalisuus. Psykiatriset hoitomuodot eivät tunnu auttavan näihin henkilöihin ollenkaan. Nykyaajan nimitystä tälle pidetään asosiaalisena tai antisosiaalisena persoonallisuushäiriönä (APD). Näitä nimityksiä käytetään psykopatian kanssa synonyymina ja rinnakkain. Psykopaateilla on alttius luiskahata rikolliseen rooliin koska he käyttävät herkästi hyväkseen muita ihmisiä ja kaikkia tilanteita. Heiltä puuttuu omatunto joka toimii sisäisenä kontrollina. Osa psykopaateista on lisäksi todella taitavia manipuloimaan arviointeja ja he myös näyttävät päällisin puolin sopeutuvilta ja luotettavilta henkilöiltä. Tämä tuottaa vaikeuksia arvioinnissa. (Laine 2014, 94-97.)

Syyt psykopatiaan arvellaan olevan geneettisiä ja sosiaalisia. Psykopaateilla ei ole mitään halua kuntoutumiseen ja he pahimmassa tapauksessa käyttävät terapiaa omiin tarkoituksiinsa, joka vain pahentaa ongelmakäyttäytymistä. Ongelmaksi on aiheutunut se, että psykopaateihin käytetään samoja hoitomuotoja kuin muihin rikollisiin, eivätkä ne toimi heihin. Psykopaatien keskuudessa on myös havaittu ikääntymisen vähentävän rikollista käyttäytymistä. Oikeasta käyttäytymisestä palkitsemisen vaikuttavan paremmin psykopaateihin, kuin rankaiseminen huonosta käyttäytymisestä. (Laine 2014, 94-97.)

Oppimishäiriöiden ja kognitiivisten vaikeuksien on todettu altistavan rikoksiin syyllistymiseen (Kivivuori 2011). Tarkkaavaisuus- ja ylivilkkaushäiriöt (ADD- ja ADHD) korreloivat jollain asteella rikollisuuden kanssa. Syyt näihin häiriöihin ovat nykypäivänä löytyneet perinnöllisyydestä ja hermostosta. Joidenkin mielenterveyshäiriöiden on katsottu korreloivan rikollisuuden kanssa. Toisaalta mielenterveyden häiriöt voivat vähentää rikollista käyttäytymistä, koska henkilön toimintakyky heikkenee sairauden aikana. Esimerkiksi skitsofreniassa esiintyy aistiharhoja ja väkivaltaisuuskohtauksia, jotka voivat aiheuttaa rikoksia. Juridisessa mielessä kysymys saattaa tällöin kuitenkin syyntakeettomuudesta. (Laine 2014, 103.)

Traumaperäisten stressitekijöiden uskotaan korreloivan rikollisen käyttäytymisen kanssa. Esimerkiksi väkivalta- ja seksuaalirikoksia voidaan selittää sillä, että henkilö on itse lapsuudessa todistanut väkivaltaa muita tai itseään kohtaan. Nämä kokemukset aiheuttavat kaikissa ahdistusta ja voivat myöhemmällä iällä ilmetä vihantunteina, impulsiivisuutena ja univaikeutena. Opittua väkivaltakäyttäytymistä saatetaan toistaa aikuisena. Korrelaatioisuhteissa painotetaan kuitenkin, ettei mikään yksittäinen tekijä aiheuta rikollista käyttäytymistä vaan on monien tekijöiden summa. (Laine 2014, 104.)

Mikä lasketaan kuntoutumiseksi ja miten sitä mitataan? Usein kuntoutus nähdään onnistuneeksi silloin, kun henkilö ei enää jatkossa jää rikoksistaan kiinni. Tässä mittarissa unohdetaan täysin piilorikollisuus. Minkälaisia muita mittareita voidaan sitten käyttää mittaamaan kuntoutumista? Kuntoutumisen voidaan nähdä edistyvän esimerkiksi: mikäli henkilö ei enää

tee vakavia rikoksia, rikokset harvenevat, tilanne ei mene huonommaksi ja positiivisten asioiden voidaan katsoa säilyneen, hidastetaan tilanteen pahenemista tai lievitetään tuskia. Näiden asioiden mittaaminen on myös hankalaa. Mutta vaikka henkilö olisi saanut kuinka paljon kuntoutusta tahansa ja hänellä olisi kaikki valmiudet selviytyä ilman päihteitä, hän voi silti valita toisin. Tämä itsenäinen alue jää aina kuntoutuksen saavuttamattomiin. Tilastojen mukaan 60% vangeista tuomitaan uudestaan vankeuteen seuraavan viiden vuoden aikana. Nuorien kohdalla vastaava luku on 90%. Sen takia on yhä enenevässä määrin keskitytty siihen, mitä vankeusaikana voitaisiin tehdä uusintarikollisuuden vähentämiseksi (Laine 1994, 53-54, 59; What Works 2003, 7.)

3.2 Vaikuttavuus

Suomalainen yhteiskunta on muuttunut monien vuosien saatossa ja rikollisuuskin on muuttanut muotoaan. Haasteensa rikosseuraamusalan työhön luo lisääntyvä monikulttuurisuus, asiakkaiden monialaiset päihdeongelmat sekä sosiaaliseen ja psyykkiseen hyvinvointiin liittyvät tekijät. Nykypäivänä vangit ovat yhä moniongelmaisempia ja tarvitsevat tukea useammalla elämäntilanteella. Oman haasteensa luo Suomen taloudellinen tilanne, joka näkyy leikkauksina ja tuloksellisuusvaatimuksina entistä pienemmällä budjetilla. Keskeisenä kehittämisen lähtökohdaksi pidetään nykyään vaikuttavuuden ajatusta, jolloin ei huolehdita pelkästään rangaistusten täytäntöönpanosta vaan keskitytään myös uusintarikollisuuden ehkäisyyn. (Rantanen 2009, 7.)

Rikosseuraamuslaitos pyrkii osaltaan vähentämään uusintarikollisuutta ja lisäämään vankien valmiuksia sopeutua takaisin yhteiskuntaan. Uusintarikollisuuden vähentämisen tulisi olla laajempi yhteiskunnallinen tavoite. Tämä edellyttää valtion, kunnan ja kolmannen sektorin välistä kiinteää yhteistyötä. Vaikka vanki vastaa yksilönä omista valinnoistaan, esimerkiksi siitä, syyllistyykö hän uusiin rikoksiin vai ei, se ei tarkoita ettei tarvittavia tukitoimia tarvitsisi järjestää. Valtion säästötoimet ovat vähentäneet paitsi vankilatoimintoja myös jatkokuntoutus- ja rangaistusaikaisten ulkopuolisten sijoitusten tarjontaa kuntien puolella. Vankeinhoidon vaikuttavuutta Suomessa on erittäin haastavaa mitata. Uusimisrikollisuuteen vaikuttaa monet vangeista riippumattomat seikat kuten lainsäädännön muutokset, piilorikollisuus, poliisin selvitysaste ja oikeusprosessin keston liittyvät seikat. (Tyni 2015)

Rikosseuraamusalalla kuntoutus näkyy monella tavalla. Sitä voi esimerkiksi olla työtoimintaan osallistuminen, joka tukee rikoksettoman elämäntavan valmiuksien omaksumista. Suurimmalla osalla vangeista on päihdeongelma. Päihteettömät osastot pyrkivät luomaan sellaisen edellytyksen vankilaolosuhteisiin, että elämäntavan muutos vankeusaikana on mahdollista. Perhesuhteilla katsotaan olevan merkittävä kuntoutumista tukeva vaikutus. Siksi perhesuhteiden säilymiseen ja ylläpitämiseen kiinnitetään erityistä huomiota vankeusaikana. Kuntoutuksessa

on kiinnitetty huomiota kuntoutusjatkumoon, missä panostetaan rangaistusajan suunnitteluun sekä kuntoutusketjun turvaamiseen edelleen vankeudesta vapauteen. Nykypäivänä kuntoutusjatkumon turvaamiseen on siirrytty asteittaisen vapauttamisen kautta, jolloin hyödynnetään avovankiloita sekä koevapautta osana rangaistusta. (Aaltonen ja Tyni 2017; Rantanen 2009, 108.)

Kuntoutuksessa on kysymys siitä miten ja kuinka paljon rikolliseen käyttäytymiseen voidaan vaikuttaa. Erityinen huomio kiinnittyy rikolliseen käyttäytymiseen vaikuttamiseen rangaistuksen aikana ja siksi pyritään kehittämään nimenomaan sellaisia toimintoja, jotka vähentävät uusintarikollisuutta. Kuntoutukseen liittykin siksi usein vaikuttavuuden näkökulma. Esimerkiksi huumehoitomenetelmien vaikuttavuudessa on tutkimusten mukaan suuria eroja. Spesifit hoitomuodot ovat tulosten mukaan vaikuttavampia kuin väljemmät hoitomuodot. Parhaiten vaikuttaviksi ohjelmiksi on osoitettu sellaiset, jotka pohjautuvat selkeästi jäsennettyyn malliin rikollisuudesta ja sen syistä. Tällaisia ovat esimerkiksi kognitiivis-behavioraaliset mallit. (Rantanen 2009, 108-109.)

Uuden vankeuslain myötä on herätty suunnitelmallisuuteen, joka on noussut keskeiseksi käsitteeksi kuntouttavassa toiminnassa. Rangaistusajan suunnittelua ja siviiliin siirtymisen valmistelua pidetään olennaisena osana uusintarikollisuuden ehkäisyssä. Tavoitteellisessa asiakastyössä tavoitteiden asettaminen tapahtuu asiakkaan kanssa yhdessä ja lähtökohtana on, ettei niitä ole ennalta määritelty. Tämä mahdollistaa niiden asettamisen eri tavoilla. Tavoitteiden asettelua voidaan lähestyä myös syy- ja vastuuselitysten näkökulmista, jolloin ongelmien syyn voidaan katsoa johtuvan yksilöstä tai ympäristöstä. Mikäli katsomme vastuun olevan yksilöllä, ei hänen sivuuttamisensa tavoitteiden asettamisessa ole mahdollista. (Rantanen 2009, 111-112.)

Yhtenä ongelmakohtana voidaan nykykuntoutuksessa nähdä oikeudenmukaisuus. Ketkä sitten pääsevät ohjelmiin ja ketkä luokitellaan parantumattomiksi? Toteutuuko tasa-arvo? Toisen ongelmakohtana muodostaa pakkoon perustuva kuntoutus. Ihmistä voidaan hoitaa ilman, että hän sitä itse haluaa. Mitä tällä saavutetaan? Uusi kuntoutusideologia korostaa terapeuttisen kokonaisvaltaisuuden merkitystä. Tämä edellyttää muutoksia nykyisiin organisaatio- ja henkilökuntarakenteisiin. Taustafilosofian on oltava kaikille yhtä selkeää ja kaikkien on osallistuttava siihen samoin periaattein. Tässä ideologiassa korostuu kommunikaatio ja vastuutunto. Tiedonkulku on avointa ja vastuuta delegoidaan perustason työntekijöille. Henkilöstöryhmät eivät voi vetää eri suuntiin. Henkilökunta osallistuu päätöksentekoon ja vankiyhteisössä pidetään yllä yhteisöllistä lähestymistapaa. (Laine 2014, 299-300.)

Viimeisen parinkymmenen vuoden aikana ei ole esitetty tuloksia toimintojen ja toimintaohjelmien vaikuttavuudesta uusintarikollisuuden vähentämisessä. Vaikuttavuustutkimusten

monimuotoisuuden vuoksi tulokset eivät ole aivan yksiselitteisiä. Toisessa vankilassa sama ohjelma voi saavuttaa positiivisia tuloksia lyhyessä ajassa, toisessa taas ei. Syyt voivat olla eroja kohderyhmässä, toteutuksessa tai vaikuttavuuden tutkimisessa. Jokin ohjelma tehoaa toiseen rikollisuuslajiin paremmin kuin toiseen. Sama kuntoutusmuoto taas voi toimia paremmin, kun se pistetään toimeen vapaudessa vaikka vankilassa sillä ei ole havaittu olevan positiivisia vaikutuksia. Ongelman muodostaa myös se, että suuri osa tutkimuksista tehdään Yhdysvalloissa ja Kanadassa, jolloin tulokset eivät välttämättä ole suoraan siirrettävissä Suomeen. (Laine 2014, 300.)

Näyttää siltä, että uusintarikollisuutta mittaavien vaikuttavuustutkimusten prosenttiluvut liikkuvat 0-40% välillä. Voidaan pohtia myös mikä on riittävä vähennys, jotta lukua voidaan pitää merkittävänä. Tulosten ristiriitaisuudesta huolimatta, joillakin toiminnoilla näyttäisi olevan vaikutusta uusintarikollisuuteen lyhyellä aikavälillä. Tällaisia toimintoja ovat muun muassa kognitiiviset ohjelmat ja toiminnot, jotka keskittyvät muuttamaan rikollisuutta ylläpitäviä ajattelutapoja ja asenteita. Positiivinen vaikutuksen on havaittu olevan laitososuhteissa toimeenpantavat terapeutisilla yhteisöillä, jotka auttavat erityisesti huumeenkäyttäjiä. Lisäksi laadukkailla ja monipuolisilla vankilassa järjestettävillä työ- ja ammattiohjelmilla, ammatillisella koulutuksella sekä jälkihuollon työllistävällä toiminnalla on uusintarikollisuutta vähentävä vaikutus. (Laine 2014, 300-301.)

Voidaan myös pohtia missä ja milloin kuntoutuksen tulisi tapahtua, ennen vankilaa, vankilassa vai vankilan jälkeen? Usein ajatellaan, että toimenpiteet tulisi aloittaa mahdollisimman varhain. Joidenkin ohjelmien on havaittu toimivan parhaiten vasta vapautumisvaiheessa. Erityisesti pitkien rangaistusten yhteydessä on keskusteltu kuntoutuksen painopisteen siirtämisestä vapautumiseen. Toisten mielestä rankaiseminen ja kuntoutus pitäisi pitää toisistaan erillään. (Laine 2014, 303.)

Kaikissa kuntoutusmenetelmissä on tapana valikoida asiakkaat siten, että ne monesti palvelevat enemmän kuntouttajien etuja kuin kuntoutujien. Asiakkaiksi valitaan motivoituneet, helpommin hoidettavat henkilöt vaikeiden ja korkean riskin omaavien henkilöiden sijaan. Ristiriidassa sijoituksen kannalta saattavat olla myös vankilaturvallisuuden näkökulma ja kuntoutustarpeen näkökulma. Teoriassa kaikkein vaarallisin korkean uusimisriskin omaava vanki on eniten kuntoutustarpeessa, mikäli ajatellaan yhteiskunnan etua. (Laine 2014, 305.)

Vangeille järjestettäviä toimintoja voidaan tarkastella myös muista näkökulmista liittyen vangin terveyteen ja hyvinvointiin, vangin läheisiin sekä laitosturvallisuuteen. Voidaan siis kysyä tarvitseeko kaikkia toimenpiteitä mitata uusintarikollisuuden alenemisena. Toimintojen vaikutukset voivat olla myös ajallisesti hitaita, välillisiä tai muuten hankalasti mitattavissa. (Tyni 2015.)

3.3 What Works & RNR-malli (risk- need- responsivity)

Kriminologi Robert Martinson laati vuonna 1974 kollegoidensa kanssa laajan yhteenvedon erilaisista tutkimuksista tarkoituksenaan löytää vastaus mikä toimii vankeinhoidossa ”What Works”. Artikkelilla oli suuri vaikutus kriminaalipolitiikkaan ja vankeinhoitoon. Artikkelin pohjalta syntyi kuitenkin nopeasti olettaus ”nothing works” - mikään ei toimi. Martinsonin meta-analyysissa oli yli 200 tutkimusta, jotka kohdistuivat erilaisiin menetelmiin kuten koulutukseen, yksilö- ja ryhmäterapiaan, lääkahoitoon, laitospäristöön vaikuttamiseen sekä vapaudessa tapahtuviin toimiin. Martinsonin tutkimus pyrki romuttamaan ajatuksen, että yksilöllisillä kuntoutusmenetelmillä pystyttäisiin vaikuttamaan merkittävästi uusintarikollisuuden vähenemiseen. Hän ei kuitenkaan tarkoittanut, ettei mikään toimisi. Joillakin kuntoutusmenetelmillä oli vähäistä vaikutusta uusimisriskin vähenemiseen. (Laine 2014, 288-289; Tyni 53-57.)

Martinsonin mukaan edes parhaimmilla menetelmillä ei pystytä huomattavasti vähentämään rikoksentekijöiden taipumusta syyllistyä uusiin rikoksiin. Hänen mukaansa nykyiset teoriat perustuvat oletukseen rikollisuudesta sairautena, joka pystyttäisiin poistamaan tai parantamaan. Tämä oletus kieltää rikollisuuden normaaliuden yhteiskunnassa ja sen, että rikolliset ovat persooniltaan normaaleja. Rikollisuus heijastaa vain yhteiskunnan olosuhteita ja tosiasioita. Ne eivät siis ole vain yksilön persoonan ongelmia. On kuitenkin huomioitava, että sen ajan menetelmät ovat olleet aivan eri tasolla tämän päivän menetelmien kanssa. Martinson myös korjasi sanoamaan myöhemmin ja kertoi jättäneensä relevantteja tutkimuksia pois meta-analyysistä pienien puutteiden takia, koska häntä vaivasi metodologinen narsismi. Nämä tutkimukset olisivat voineet merkittävästi muuttaa lopputulosta kuntoutuksen kannalta edullisemmaksi. (Laine 2014, 289.)

Martinson pohti myös riskiarvioinnin merkitystä rangaistusjärjestelmissä. Joidenkin mukaan rangaistus tulisi määrätä enemmän uusimisriskin ja vaarallisuusarvioinnin mukaan ja luopua tekokeskeisyydestä. Martinson vastusti tätä, koska tällöin keskiluokkainen mustasukkaisuusmurhaaja voisi vapautua nopeammin kuin nuori päihdeongelmainen jatkuvasti uusiva autovaras. Rangaistuksen lähtökohta tulee olla teon moitittavuus. Liiallinen kuntoutusajattelu voi johtaa harhaan. Kuntoutuksen hyötyä arvioidessa voidaan miettiä onko uusiminen liian laaja mittari. Kuntoutuksen hyöty saattaa kumoutua vapautumisen olosuhteiden myötä, kun henkilö joutuu asumaan työttömänä alkoholistien keskellä. Kuntoutuksen hyödyt saattavat myös näkyä viiveellä, vasta vuosienkin jälkeen. Olennaista ohjelmien toimimisen kannalta on se, missä olosuhteissa ne toteutetaan. (Laine 2014, 289-291.)

Nothing Works -artikkelia seurasi kuntoutusajattelua tukeva What Works-suuntaus, jonka voidaan katsoa käynnistyneen 1970-luvun lopulla. Yhtenä merkittävimpänä What Worksin alullepanijana pidetään Andrewsia ym. (Andrews, Zinger, Hoge, Bonta, Gendreau & Cullen 1990)

laatimaa meta-analyysia 1990-luvulla. Sen mukaan vaikuttavinta on sellainen kuntoutus, jossa käytetään ”tiettyjä” hyväksi havaittuja menetelmiä ja joka vastaa henkilöiden riskitason mukaista kuntoutusta. Meta-analyysissa kartoitettiin riskitekijöiden ja rikollisen käyttäytymisen yhteyttä. Tämän pohjalta luotiin hypoteeseja siitä, mitkä interventiot ja seuraamuksiin liittyvät tekijät alentavat uusintarikollisuutta. Nykyään tunnettu RNR-malli rakentuu näiden hypoteesien pohjalta. RNR-mallissa on käytetty sosiaalisen oppimisen teoriaa, joka pohjautuu kongnitiivis-behavioristisiin teorioihin. Mallin perusteella rikollinen käyttäytyminen on tiettyjen henkilökohtaisten ominaisuuksien ja tilannetekijöiden yhdistelmän tulos. Se on siis opittua, joten siitä voi myös oppia pois. (Tyni 2015, 58-59.)

Sosiaalisissa oppimisteorioissa henkilö punnitsee uuteen tilanteeseen joutuessaan omasta käyttäytymisestä aiheutuvaa hyödyn ja haitan suhdetta. Reaktiot, jotka seuraavat toimintaa muuttuvat automaattisiksi. Tavoitellut asiat eivät aina ole välittömiä hyötyjä vaan voivat olla esimerkiksi jännityshakuisuutta, vertaisryhmän antamaa tukea tai rikosmyönteisten asenteiden vahvistumista. Oppiminen voi tapahtua myös seuraamalla muiden toimintaa, erityisesti jos kyseessä on itselle tärkeä henkilö. Kuntouttamista arvioitaessa on osattava huomioida mitä hyötyä rikosten tekemisestä on yksittäiselle henkilölle. Mitä ovat ne riskitekijät ja tarpeet, jotka ovat yhteydessä rikoskäyttäytymiseen. Näiden arviointiin on käytettävissä erilaisia menetelmiä. (Tyni 2015, 60.)

Riskin, tarpeen ja vastaavuuden arvioimiseksi Andrews ym. ovat kehittäneet seuraavat periaatteet: toiminnan tason on oltava suhteessa rikosentekijän uusimisriskiin (riskin periaate) sekä sen tulee vaikuttaa nimenomaan muutettavissa oleviin eli dynaamisiin uusimisriskitekijöihin, jotka vastaavat rikosentekijän kriminogeenisiin tarpeisiin (tarveperiaate). Kuntoutuksen tulisi soveltua myös rikosentekijän oppimistyyliin (vastaavuusperiaate). Riskin periaatteessa intensiivinen kuntouttava toiminta kohdistetaan korkean riskin vankeihin ja matalan riskitason omaaviin väljempää toimintaa. Suurimman muutoksen on havaittu tapahtuvan kohdistettaessa toiminta juuri korkean riskitason omaaviin rikosentekijöihin. Toiminnan pitää täyttää myös muut periaatteet. (Rantanen 2009, 109; Tyni 2015, 60.)

Intensiivisen kuntouttavan toiminnan suuntaaminen matalan riskitason omaaville vangeille voi jopa lisätä heidän uusintariskiään. Kun riskitaso on jo valmiiksi alhainen mutta siitä huolimatta heihin käytetään runsaasti aikaa, voi tämä estää vankien itsenäisen paluun yhteiskuntaan. Lisäksi ajan viettäminen korkeamman riskitason omaavien vankien kanssa saattaa nostaa nostaa heidän omaa riskitasoaan, jolloin vangit voivat oppia uusia taitoja pahemmilta rikollisilta. Tutkimusten mukaan mikäli korkean riskitason omaavat eivät saa riittävästi kuntoutusta, heidän riskitasonsa nousee. (What Works 2003, 20.)

Rikoskäyttäytymisen taustalla vaikuttavat staattiset (muuttumattomat) ja dynaamiset uusimisriskitekijät. Tarveperiaatteessa toiminta kohdistetaan nimenomaan niihin muutettavissa oleviin tekijöihin, jotka ovat rikollisen käyttäytymisen taustalla eli dynaamisiin uusimisriskitekijöihin (kriminogeenisiin tarpeisiin). Vastaavuusperiaatteessa valitaan sopiva toimintatapa. Sen tulee olla riittävän strukturoitu ja pyrkiä kognitiiviseen muutokseen sekä kykyjen ja taitojen vahvistamiseen. Toiminnan pohjan täytyy perustua sosiaalisen oppimisen periaatteille sekä sisältää aktiivista osallistamista. Näiden on havaittu vähentävän rikollisuutta kaikissa rikosentekijäryhmissä (Tyni 2015, 61.)

Kriminogeenisten tarpeiden on todettu edustavan uusimisriskiä hyvin. Kriminogeenisiin tarpeisiin voidaan määritellä neljä pääluokkaa. Ensimmäinen niistä on aikaisempi rikollinen käyttäytyminen, joka ennustaa uusimisriskiä parhaiten. Huomioon otetaan rikosten määrä ja laatu. Mitä monipuolisempi rikosentekijä on, sitä suurempi uusimisriski. Toisen uusimisriskitekijän muodostaa rikollisuudelle myönteiset uskomukset ja asenteet. Asenteet ovat juurtuneet syvälle ja muodostuneet pitkän ajan kuluessa, joten niitä on haastavaa muuttaa. Kolmas tekijä on rikollinen seura. Tässä huomioidaan rikosentekijän mallit, toistuva käyttäytyminen sekä miten sitä vahvistetaan. Neljäs huomattava tekijä on yhteiskuntamyönteisen käyttäytymisen puutteellisuus. Tähän liittyy voimakkaasti sosiaalisten taitojen puute. Esimerkiksi rikosentekijän voi löytää helposti työpaikan mutta ei pysy siinä kauaa, sillä työpaikan löytäminen ja siinä pysyminen edellyttävät aivan erilaisia sosiaalisia taitoja. Tässä keskitytään siihen miten rikosentekijä hoitaa ihmissuhteitaan sekä välttää riippuvuutta aiheuttavia asioita ynnä muuta sellaista. (What Works 2003, 20-21.)

Arvioinnissa pyritään ymmärtämään vangin todennäköinen tulevaisuus. Arvioinnin toteuttaminen edellyttää jo itsessään paljon tietotaitoa. Se on myös osattava liittää oikeaan toimintaan sekä toteutukseen. Vankien kriminogeenisissä tarpeissakin voi tapahtua muutoksia. Riskeihin liittyy aina myös muuttumattomia tekijöitä. Menneisyys ei muutu, eikä rikosentekijän ikä. Nuorella iällä ja elinvoimalla on pysyvyysuhde rikollisuuden kanssa. Tärkeää on keskittyä niihin alueisiin, joihin voidaan vaikuttaa ja joiden laiminlyöminen kasvattaa uusimisriskiä. Siksi kriminogeeniset tarpeet tulee arvioida systemaattisesti. Riskiä ja tarpeita ei siksi arvioida erillisinä vaan tarpeet liittyvät kokonaisriskiin. Kun vaikutetaan tarpeisiin, kokonaisriski pienenee. Korkean riskin osoittaa useat entiset rikokset ja luottamuksen pettämiset. Niihin ei kuitenkaan voida vaikuttaa, toisin kuin muihin yksilön kriminogeenisiin tarpeisiin, jotka ovat vaikuttaneet hänen rikoksiin syyllistymiseensä. Näitä tekijöitä voidaan muuttaa niin, että uusimisriski vähenee. (What Works 2003, 22-23.)

Kriminogeenisiin tarpeisiin lukeutuu työllisyys, koulutus, vapaa-ajan vietto, sosiaalinen tyyli sekä päihteiden käyttö. Toisille rikosentekijöille työttömyys muodostaa riskin rikoksiin syyllistymiseen. Kaikille kuitenkin ei. Mikäli työttömyys ei millään tavalla vaikuta rikoksiin

syllistymiseen, työpaikan saaminen ei myöskään muuta riskiä olennaisesti. Siksi on tärkeää vaikuttaa juuri yksilön niihin tarpeisiin, jotka liittyvät rikoksiin syllistymiseen. Kriminogeenisiä tekijöitä on edellä mainittujen lisäksi muun muassa toiminta yhteisössä, tunneorientaatio sekä asenteet. Toiminta yhteisössä sisältää arjen perustaitojen sekä rahankäytön hallintaa. Tunneorientaatioissa otetaan huomioon kongnitiiviset taidot, kyky asettaa tavoitteita, muiden ihmisten huomioon ottaminen sekä impulsiivisuus. Monet rikoksen tekijät ovat impulsiivisia eivätkä harkitse etukäteen toimintansa seurauksia. Näihin tekijöihin voidaan vaikuttaa ohjelmien avulla. Rikoksentekijän asenteita arvioitaessa otetaan huomioon hänen suhtautumisensa esimerkiksi rikosoikeusjärjestelmää, auktoriteetteja, naisia, etnisiä vähemmistöryhmiä ja omaisuutta kohtaan. (Tyni 2015, 61; What Works 2003, 23 & 32.)

Staattisiin uusimisriskitekijöihin ei voida vaikuttaa mutta niitä voidaan käyttää arvioitaessa kuntoutustoiminnan intensiivisyyden tarvetta. Vangeilla saattaa olla myös ei-kriminogeenisiä tarpeita kuten itsetunto, mielenterveydenhäiriöt (kaksisuuntainen mielialahäiriö, skitsofrenia), ahdistavat tunteet ja fyysinen terveydentila. Ei-kriminogeenisiin tekijöihin vaikuttamalla voidaan parantaa henkilön elämänlaatua mutta pahimmillaan lisätä uusimisriskiä. Parantunut itsetunto voi lisätä rikollista käyttäytymistä. (Tyni 2015, 63.)

Vaikutus on voimakkaimmillaan, kun noudatetaan kaikkia kolmea periaatetta. Kaikkien kolmen periaatteen noudattamisella pystyttiin alentamaan uusintarikollisuutta yhdyskuntaseuraamuksissa 35 % ja laitosseuraamuksissa 17%. Yhdenkin periaatteen noudattaminen riittää vähentämään uusintarikollisuutta. Mikäli mitään periaatetta ei noudateta, voidaan jopa lisätä rikoksentekijän uusimisriskiä. RNR-mallin perusteella korkean uusimisriskin interventioiden on havaittu vähentävän uusimisriskiä 10 %, kun taas matalan riskin interventioiden vain 3 %. Siksi interventiot on tärkeää suunnata riskitason mukaan. Paineita luo rikosseuraamustyössä kuitenkin suunnata kuntouttavaa toimintaa myös matalan riskitason omaaville, pelkän rankaisemisen sijaan. Lisäksi matalan riskitason omaavat ovat huomattavasti motivoituneimpia ja yhteistyökykyisempiä kuin korkean riskitason omaavat henkilöt. (Tyni 2015, 61 & 63.)

Riskianalyyssissa työntekijöiden on tunnistettava riskit, niiden suuruus ja todennäköisyys. Tässä kohdassa täytyy miettiä millä tavalla tämä tapaus voi epäonnistua ja mitkä ovat sen seuraukset. Riskin arviointiin liittyy aina myös arvioijan oma suhtautuminen kyseiseen riskiin. Liian avoimiin olosuhteisiin sijoitettaessa vangit voivat aiheuttaa toisenlaisia kustannuksia esimerkiksi pakenemalla. Vapautumisen yhteydessä on pohdittava riskejä erikseen sekä mietittävä siihen liitettävää valvontaa. Riski syllistyä uusiin rikoksiin on korkeimmillaan 6-12 kuukautta vapautumisen jälkeen. Vankilaan joutuvista rikoksentekijöistä 70% on saanut aiemmin ehdollisen tuomion mutta suuri osa epäonnistunut sen suorittamisessa. Rikoksentekijöitä joita arvioidaan lähellä vapautumista, 90% on ollut järjestelmässä aiemmin. Siksi täytyy pohtia

miten mitataan uusijoiden suoriutumista, koska aiemmin ei ole selvästi onnistuttu. (What Works 2003, 22 & 30.)

Rikosten määrä Suomessa kääyntyä laskuun 1991 vuoden jälkeen (Tilastokeskus 2016), jolloin käytössä olivat viimeisimmät riskianalyysimenetelmät, tekninen arviointi sekä ohjelmat. Uusintarikollisuus laski myös huomattavasti. Tämä on johtanut kuitenkin siihen, että käsiteltävissä olevien tapausten määrä on pienempi, joka jättää vankiloihin haastavimmat tapaukset. Näitä ovat rikosten uusijat, ohjelmien keskeyttäneet tai niistä pois potkitut sekä ne joita ei saada ohjelmiin. Erityisessä tarpeessa on siis ohjelmat, joilla puututaan kuntoutusmotivaatioon ja vastarintaan. Haasteena onkin se kuinka sitouttaa vangit tehokkaisiin ohjelmiin. Turvallisuuden ylläpitämiseksi vankeustuomion on tarkoitus pitää rikoksenteikijät lukkojen takana. Arvioinnin tarkoituksena voidaan pitää myös pakojen vähentämistä. Mikäli rikoksenteikijä pakenee, voidaan katsoa järjestelmän epäonnistuneen, koska sen ensisijainen tehtävä on pitää rikoksenteikijät vangittuina. Pakenevilla vangeilla on kuitenkin yhteispiirteitä. He ovat nuorehkoja, impulsiivisia, paenneet aiemmin, rikkoneet tuomion ehtoja vastaan ja useimpien syyllistyneet omaisuusrikoksiin. (What Works 2003, 33.)

Riskien arvioinnilla voidaan vaikuttaa henkilöstön turvallisuuteen. Näin pystytään välttämään henkilöstöön kohdistuvia päällekkarkauksia, panttivankitilanteita sekä muita häiriökäyttäytymisiä laitoksissa. Hyvällä riskien arvioinnilla pystytään seulomaan ne henkilöt ja rikosenteikijäryhmät, jotka todennäköisimmin aiheuttavat laitoksissa ongelmia. Tämä edellyttää kuitenkin hyvää populaatiotuntemusta ja profiloitijärjestelmää. Samalla menetelmällä voidaan lisätä vankien turvallisuutta. Tarkoitus on vähentää vankien välisiä väkivaltatilanteita, murhia, itsensä vahingoittamisia ja itsemurhia. Arvioinnilla on mahdollista tunnistaa ne rikosenteikijät ja rikosenteikijäryhmät, joilla on suurempi todennäköisyys joutua muiden vankien uhreiksi. (What Works 2003, 33.)

RNR-mallia on 2000-luvulla kritisoitu siitä, että sitä käytetään enemmän hallinnon resurssien näkökulmasta kuin yksilöiden oikeaan auttamiseen. Tämän mallin on sanottu johtavan entistään tiettyjen jo valmiiksi syrjäytyneiden henkilöiden leimautumiseen ja eristymiseen. Useat kriminologiset teoriat ovatkin keskittyneet etsimään negatiivisia rikollisuuteen vaikuttavia syitä kuin positiivisia asioita, jotka voivat pitää yksilön irti rikoksista. Lähivuosina onkin enemmän alettu pohtimaan positiivista lähestymistapaa, positiivista kriminologiaa. Positiivinen kriminologia keskittyy etsimään suojaavia tekijöitä, joilla yksilö kokee itsensä eheäksi, kestää ahdistusta sekä kykenee toimimaan stressi- ja riskitilanteissa. (Laine 2014, 293-294.)

RNR-malli on saanut kritiikkiä sen ylikorostuneesta negatiivisten riskien etsimisestä ja testauksesta. Tarpeet on RNR-mallissa määritetty samoiksi, kuin rikosenteikijän dynaamiset riskitekijät. Tämä tarkoittaa, että tarpeet määritellään ulkoapäin, eikä kysymällä

rikosentekijältä itseltään. Silloin myös interventiot tapahtuvat ulkoapäin. Jos vangit eivät halua heille asetettuja interventioita, voiko niistä silloin olla mitään apua? Vaikka RNR-malli onkin säilyttänyt nykypäivänä vahvan jalansijansa, on sen kilpailijoiksi nousseet erilaiset desistanssiteoriat ja GLM-malli (Good Lives model) eli Hyvän elämän malli. Mallissa lähdetään siitä, että rikollisilla on myös samoja perustarpeita ja tavoitteita kuin muillakin ihmisillä. He tavoittelevat myös perushyveitä kuten ihmissuhteita, fyysistä terveyttä, osaamista ja luovuutta. Malli tukeutuu paineteoriaan, jossa on luotava laillisin keinoin mahdollisuuksia menestymiseen ja onnistumiseen. Malli korostaa itsensä uudelleen rakentamista hyvän elämän mallin pohjalta. Ohjelmien toteutuksessa huomioidaan yksilölliset eroavaisuudet. RNR:n ohella ensisijaisina huomioidaan rikosentekijän omat tavoitteet. Tällöin etsitään vahvuuksia, ei keskitytä pelkästään riskeihin. (Laine 2014, 296.)

3.4 Good Lives Model

GLM teoriassa korostetaan yksilön vahvuuksia. Sitä käytetään monissa kansainvälisissä seksuaalirikollisille suunnatuissa ohjelmissa sekä nykyään myös yksilökuntoutuksessa. Mallissa pyritään lisäämään yksilön voimavaroja niin, että hän pystyy elämään sosiaalisesti hyväksyttävää ja mielekästä elämää. (Good Lives model 2016; Tyni 2015, 65-66.)

Teorian mukaan ihmisen toimintaa ohjaavat seuraavat ensisijaiset tarpeet: terve elämä ja toimintakyky, tietämys, pärjääminen harrastuksissa, pärjääminen töissä, itsemääräytyvyys ja autonomia, sisäinen rauha, ihmissuhteet, yhteisöllisyys, henkisyys, mielihyvä ja luovuus. Nämä tarpeet ovat mielekkään elämän edellytys ja ne muodostavat elämän suunnitelman sekä elämäntavan, jolla pyritään toteuttamaan suunnitelma. Toissijaiset tarpeet ovat keinoja saavuttaa nämä ensisijaiset tarpeet. Rikoskäyttäytymisen katsotaan olevan puutteellista elämän suunnittelua ja se heijastaa ensisijaisten tarpeiden tavoittelua suoraan tai epäsuorasti. Henkilö voi esimerkiksi läheisyyden kaipuussa viettää aikaa rikollisessa seurassa ja käyttää päihteitä (Good Lives Model 2016; Tyni 2015, 65-66.)

3.5 Desistanssi eli rikoksista irrottautuminen

Ohjelmakeskeistä kuntouttamista on kritisoitu keskittymästä liikaa itse ohjelman tutkimiseen ja arvioimiseen. Sen sijaan tulisi tutkia sitä monipuolista prosessia, jonka kautta rikoksista irrottautuminen tapahtuu (desistanssia). Desistanssi on yksilöllinen ja subjektiivinen prosessi, jossa rakennetaan uutta identiteettiä. Siksi sama lähestymistapa ei sovi kaikille. Motivaation ylläpitämisen lisäksi on ylläpidettävä toivoa. Ihmissuhteet ovat desistanssissa tärkeitä, ei pelkästään kuntouttajan ja kuntoutettavan suhde. Riskien lisäksi rikosentekijöiden resurssit ja vahvuudet tulee tunnistaa. Niiden avulla voidaan ylittää desistanssiin liittyviä esteitä. Interventioiden tarkoitus on kunnioittaa ja rohkaista itsemääräämisoikeutta. Pelkästään

inhimillisen pääoman lisääminen ei yksinään riitä, sosiaalisen pääoman lisääminen on elintärkeää. Rikoksenteelijät eivät vain irrottaudu jostakin, vaan liittyvät myös johonkin. Ajatus siitä, että kongnitiivis-behavioraalinen lähestymistapa olisi riittävä ja ainoa oikea on johtanut epärealistisiin odotuksiin. Pelkkä ajatusten muutos ei riitä. (Laine 2014, 297-298.)

Desistanssilla tarkoitetaan ajanjakson loppumista, jolloin henkilö on tehnyt rikoksia. Monet kuitenkin tarkoittavat desistanssilla nimenomaan rikosten teon lopettamista kokonaan, ei pelkästään hetkellisesti. Desistanssi vaikuttaa usein vahvasti rikoksenteelijän identiteettiin, jolloin hänen on pohdittava identiteettinsä muuttumista ja sitä minkälainen haluaa jatkossa olla. Rikosten tekeminen usein alkaa jo nuorena mutta se ei tarkoita, että kaikki nuoret jatkaisivat rikosten tekemistä aikuisena. Suurin osa ”katurikollisuudesta” kuten murrot, ryöstöt ja huumeiden myynti päättyy 30-ikävuoden paikkeilla. (Farrall & Calverley 2006, 2.)

Desistanssin eli rikollisuudesta irrottautumisen voidaan nähdä olevan koko elämään liittyvä prosessi. Siksi desistanssissa tulisi huomioida kontekstuaalisuus, joka kattaa useamman osa-alueen rikosten tekijöiden elämässä. Näitä alueita ovat asuminen, työ, koulutus sekä perhe ja ihmissuhteet. Teoreettisesti kuntoutuksessa nähdään keskeisenä, että asiakas tulee toimijaksi yhteiskunnan normaaleilla toiminta-areenoilla rikollisuutta tukevien toiminta-areenojen sijaan. Tällöin edellytetään arjen taitojen hallintaa sekä mielekästä tekemistä. Asiakkaan oma kokemus toimijuudestaan on tärkeä. Olennaista sosiaalisessa kuntoutuksessa on tarkastella asiakkaan kokonaistilannetta paitsi hänen psyykkiseen ja terveydelliseen tilaansa liittyen myös elämäntilanteen ja ihmissuhteiden näkökulmasta. Tämä tarkoittaa kokonaisvaltaista muutosta ja kasvua, jolloin keskitytään asiakkaan elämäntilanteen arviointiin ja suunnitteluun kokonaisuutena, rajatuissa tilanteissa oppimisen sijaan. (Rantanen 2009, 113 & 115.)

Useat tutkimukset ovat osoittaneet, että hyvä työ, sosiaaliset resurssit sekä päivittäiset rutiiniaskareet jättivät vähemmän aikaa rikosten tekemiseen. Tutkimusten mukaan rikollisuus myös lisääntyi nuorilla heidän ollessaan työttömänä. Toinen havainto oli, että henkilöt lopettivat rikosten teon usein samaan aikaan kun löysivät tyydyttävän parisuhteen. Sama ilmiö havaittiin vanhemmaksi tullessa. Syitä siihen miksi rikoksenteelijät ovat halunneet luopua rikosten tekemisestä on monia. Prosessin on saattanut käynnistää jokin traumaattinen kokemus kuten loukkaantuminen rikoksen teon aikana, kyllästyminen vankilassa vietettyyn aikaan, pitkän vankilatuomion pelkääminen, kuoleman pelko, uskoon tuleminen ja tärkeiden asioiden uudelleen arviointi. (Farrall & Calverley 2006, 2-7.)

Varsin yleisesti tutkittu ilmiö kriminologiassa on rikosten tekijöiden kypsyminen. Rikosten tekijät kasvavat aikuisiksi ja haluavat ulos rikollisesta elämäntyylistä, joka on myrskyävää ja stressaavaa. Kypsyessään he tulevat tietoisemmaksi rikollisuuden vaikutuksesta itseensä, uhrihin ja ihmissuhteisiinsa. Ongelmana rikollisen elämän jättämiselle on usein se, miten

löytää toinen ammatti ja tarkoitus elämälleen. Jotkut löytävät oikeusjärjestelmän kautta hyvän koulutuksen, työpaikan tai muun toiminnan mutta heitä on vain pieni osa. Rikollinen elämä jättää ikuisen leiman. Erityisesti rikollisista järjestöitä lähteminen on haastavaa. Näillä rikoksentekijöillä on rikosrekisteri, väkivaltainen maine, tatuoinnit, arvet, haavoittuvuus kosto- ja alueelliset ongelmat, jotka vaikeuttavat kiinnittymistä takaisin yhteiskuntaan. Nuorisotyö- ja kirkollinen työ voivat tarjota vaihtoehtoisen identiteetin rikollisille. Monet rikolliset eivät kykene löytämään vaihtoehtoista identiteettiä tilalle ja siksi he eivät halua luopua rikosten tekemisestä. Rikoksentekijät ovat oppineet elämään sillä tavalla ja se on heille tuttua. Sillä tavalla he tuntevat olonsa mukavaksi. Rikosten teon lopettavat saattavat löytää lohtua rikollisuutta ehkäisevistä toiminnoista. Pystyäkseen irrottautumaan rikoksista, yksilöllä tulisi olla yksi asia mille hän on omistautunut, joka on rikollisen elämän ulkopuolella (Densley 2013, 133, 139-140.)

Aiemmin rikoksentekijät ja uhrin ovat mielletty toisistaan erillisiksi ryhmiksi. 1980-luvulta lähtien on viktologiassa tutkittu paljon rikostentekijöiden ja uhriksi joutumisen yhteyttä toisiinsa. Useiden tutkimusten mukaan rikoksen uhriksi joutuminen nostaa henkilön todennäköisyyttä syyllistyä itsekin rikoksiin. Erityisesti väkivaltarikolliset ovat useimmiten itse olleet väkivallan uhreina. Naisvankeja koskevat tutkimukset ovat osoittaneet, että he ovat usein kokeneet korkean tason perheväkivaltaa ja parisuhdeväkivaltaa. Myöhemmin on tutkittu myös rikollisten uhriksi joutumista sosiaalisessa kontekstissa. Rikostentekijöiden elämäntyyli, sosiaalinen piiri ja tietyissä paikoissa ajan viettäminen korreloivat voimakkaasti rikoksen uhriksi joutumisen kanssa. Kuitenkin esimerkiksi väkivaltarikollisten itse kokema väkivalta johtuu myös suoraan heidän omaan käyttäytymisestään. (Farrall, Hunter, Sharpe & Calverley 2014, 218-219.) Uhriksi joutuminen voi joissain tapauksissa olla ensiaskel desistanssiin mutta toisaalta yhtä hyvin rohkaista entisestään rikolliseen käytökseen (Densley 2013, 135).

Asiakastyössä on hyvä pitää mielessä aina Särkelän teoria asiakkaasta omaa elämäänsä ohjaavana subjektina, ei vain passiivisena palveluiden vastaanottajana. Särkelä kuvaa ihmistä toiminta-areena -käsitteen kautta, joka tarkoittaa ympäristöä missä ihminen toimii. Toiminta-areenaan liittyy sosiaaliset suhteet, työpaikka, järjestöt, uskonto ym. Useimmiten ongelmista kärsivien ihmisten toiminta-areenat ovat kaventuneita. Rikoksentekijät ja päihdeongelmaiset ajan kuluessa vetäytyvät pois sellaisilta toiminta-areenoilta, jotka eivät tue tällaista käyttäytymistä. Näitä voivat olla perhe, asuinpaikka, sukulaiset, työpaikka jne. Tilalle tulevat sellaiset piirit, joissa päihteiden käyttäminen ja rikosten tekeminen on hyväksyttyä, ellei jopa suotavaa. Ongelmakäyttäytymisen pitkittyessä, toiminta siirtyy yhä enemmän näitä salliville areenoille ja rikoksettomuutta sekä päihdeettömyyttä tukevat toiminta-areenat menettävät yhä enemmän merkitystään. (Särkelä 1994, 14-17.)

Toiminta-areenoiden kaventuminen tarkoittaa toimintaedellytysten menettämistä. Sellainen yksilö, jonka toiminta areenoita ovat ystävät, perhe ja työ omaa aivan erilaiset toimintaedellytykset, kuin sellainen henkilö jolta nämä areenat puuttuvat. Syrjäytyminen tapahtuu toiminta-areenoiden menettämisen ja muokkautumisen seurauksena. Toimintaedellytysten menettäminen tavanomaisilta areenoilta sulkee pois päihteettömän ja rikoksettoman elämäntavan. Vastaavasti rikoksista irtaantuminen edellyttää vanhojen areenojen muuttamista ja uusien luomista. (Särkelä 1994, 18.)

Toimintaan motivoitumisen kannalta tärkeimpiä lähtökohtia on että ihminen pitää tavoitteiden saavuttamista riittävän tärkeänä itselleen sekä hän kokee omaavansa niiden toteuttamiseen riittävät edellytykset. Voidaan pitää epäeettisenä odottaa henkilön toimivan sellaisella tavalla, johon hänellä ei ole edellytyksiä. Henkilöllä on kullakin toiminta-alueellaan jokin status tai rooli suhteessa muihin toimijoihin. Rikollisten status on yleensä huomattavasti korkeampi rikollisella toiminta-areenalla kuin tavanomaisella areenalla. Kuka nyt ei haluaisi saada arvostusta osakseen? Kuntouttaessa asiakkaita, heidät yritetään viedä pois sellaiselta alueelta missä he ovat jotakin, sellaiselle alueelle missä he eivät ole vielä mitään. Asiakkaiden vastahakoisuus on siis aivan ymmärrettävää, eteenkin jos uuden toimijuuden edellytyksiä ei ole luotu riittävästi. (Särkelä 1994, 16, 17, 24, 27 & 49.)

Muutoshalukkuuteen liittyy halu olla jotakin; tärkeä, haluttu ja hyväksytty. Muutoksen edessä vanhasta halutaan pitää visusti kiinni, koska se on tuttu ja turvallinen sekä sillä alueella osataan toimia. Muutosvastarinnan ehkäisyn kannalta oleellista on luoda vanhassa tilanteessa jo edellytykset toimia uudella alueella. Muutoksen täytyy olla oma projekti, ei toisten sanelema. Päihdeongelmasta hyppääminen päihteettömään elämään on samaan aikaan houkutteleva ja vastenmielinen. Tämä onkin motivaation kiikkulauta, joka heiluu koko kuntoutusprosessin ajan. Työntekijän tehtävä on katsoa, ettei se kallistu väärään suuntaan ja auttaa asiakasta asettamaan itse muutospunnukset. Vain asiakas itse voi toimia muutoksensa subjektina. Mikäli työntekijä alkaa asettelemaan punnuksia, aikaansaannos on usein vastareaktio. Asiakkaan täytyy toimia omassa muutosprojektissaan subjektina, joka edellyttää häneltä aktiivista oman toiminnan ohjaamista. Asiakkaan projektia ei tule varastaa itselleen, vaikka mieluiten jokainen toimii isäntänä rengin sijaan. Työntekijä toimii asiakkaan auttajana projektissa, eikä asiakas vain työntekijän apulaisena tai miellyttäjänä. (Särkelä 1994, 49-55.)

”Jos ihminen ryyppää, hän ryyppää usein - ei menneiden tapahtumien ja toimintojen vuoksi - vaan tulevaisuutensa vuoksi, eli siksi että edessä ei näy mitään tai näkyy vain yhtä ja samaa harmautta” -Weckroth (Särkelä 1994, 64). Joskus ihminen voi kokea itsensä joksikin vain omassa humalaisessa yksinäisyydessään tai ryyppyporukoissaan. Kuntouttamisessa tulee huomioida riittävät edellytykset olla subjekti, arvokas ja tarvittu myös päihteettömällä toiminta-

areenalla. Mikäli nämä edellytykset puuttuvat, ei juopolla ole mitään syytä siirtyä toiselle areenalle, koska omalla kapealla areenallaan hän on sentään jotakin. (Särkelä 1994, 64.)

3.6 Vuorovaikutus asiakastilanteessa ja asiakkaan motivointi

Vaikuttavuusajattelussa lähdetään yleensä siitä, että jotain tiettyä menetelmää, toimintaohjelmaa tai käytäntöä soveltamalla päästään tavoiteltaviin vaikutuksiin. Tutkimustulokset viittaavat kuitenkin siihen, että vuorovaikutuksella ja työntekijän persoonalla on keskeinen merkitys tuloksellisuuden kannalta asiakastyössä. Sosiaalisessa tuessa keskeiseksi nousee työntekijän välittävä ja paneutuva työote. Sosiaalisessa kuntoutuksessa keskeisiä tekijöitä ovat tasa-arvoisuus asiakkaan ja työntekijän välillä, jossa molemmat tuovat oman näkökulmansa esille. Tasa-arvoisessa dialogissa rikoksentekijä voi rakentaa uusia todellisuuskäsityksiä ja nähdä toimintansa uudessa valossa. Vaikka jokin tietty kuntouttava toiminta tai ohjelma olisi osoitettu vaikuttavaksi, ei se automaattisesti tarkoita, että itse toiminta olisi vaikuttavaa. Vuorovaikutus sekä asiakkaan asioihin huolella paneutuva välittävä työote voi itsessään jo olla vaikuttavaa, riippumatta siitä, mitä toiminta on sisältänyt. Rikosseuraamusalalla oman haasteensa työhön luo välittävän ja auttavan työotteen yhteensovittaminen valvojan ja kontrolloivan työotteen kanssa. (Rantanen 2009, 112-113.)

Asiakassuhteen lähtökohtana on tavoitteellisuus, joka tarkoittaa että vuorovaikutuksella ja yhteistyöllä on päämäärä, jonka työntekijä ja asiakas sopivat yhdessä. Työntekijän tarkoitus on edistää asiakkaan tavoitteiden saavuttamista ja tarkastella oman toimintansa merkitystä tavoitteiden saavuttamisen kannalta. Asiakassuhteen lähtökohtana on aina ihmisarvo ja ihmisarvon kunnioittaminen. Tämä tarkoittaa, että työntekijä osoittaa suhtautumisellaan arvostavansa asiakkaan yksilöllisyyttä ja ihmisyyttä eteenkin tilanteissa, joissa hän joutuu toimimaan asiakkaan toiveiden vastaisesti. Ammatillisuutta on se, että työntekijä kohtelee omista tunteistaan riippumatta asiakasta arvostavasti, perustelee ratkaisunsa, osoittaa ymmärrystä ja pyrkii suojelemaan asiakkaan omanarvontuntoa tahallisuilta loukkauksilta. Tärkeää on asiakastyössä tiedostaa omat moraaliset ja kulttuuriset arvonsa ja asenteensa. Nämä tulevat herkästi esille silloin, kun työntekijän ja asiakkaan moraaliset ja kulttuuriset arvot poikkeavat paljon toisistaan. Ihmiselle on luontaista, että hän pitää omia arvojaan oikeina ja siksi on vältettävä moralisoimasta asiakasta oman kulttuuri- ja moraalitaustansa pohjalta. On tärkeää, että työntekijä tiedostaa oman moraalikäsitelmänsä, sillä moralismi tulisi erottaa asiakastyöstä. (Vuori-Kemilä, Stengård, Saarelainen & Annala 2007, 48-49 & 54-55.)

Työntekijän tehtävä on rakentaa luottamuksellinen ilmapiiri, jossa tärkeimpiä lähtökohtia ovat kunnioitus, välittäminen ja kuuntelu. Työntekijän on pyrittävä ymmärtämään asiakasta ja sitä, mikä viesti tai merkitys hänen käytöksensä taustalla on. Näin hän pystyy vastaamaan asiakkaan käytökseen tarkoituksenmukaisemmin ja auttaa asiakasta tunnistamaan käytöksen

takana olevat tunteet sekä löytämään niille rakentavampi ilmaisutapa. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että työntekijän tulisi hyväksyä millaista käytöstä tahansa, sillä rajojen asettaminen kuuluu ammatillisuuteen ja turvallisuuden luomiseen. Asiakassuhteessa eräs tärkeimmistä elementeistä on toivo ja usko muutokseen. Tämä ei tarkoita sitä, että halutun muutoksen pitää tapahtua heti, sillä ongelman muodostuminen on voinut viedä vuosia. Aina on mahdollista saada aikaan jokin muutos parempaan. Pieniin muutoksiin keskittyminen ja kärsivällisyys pitävät parhaiten yllä asiakkaan toiveikkuutta. Työntekijän tehtävä on motivoida ja pitää toivoa yllä silloinkin, kun asiakas itse on jo luovuttanut. Tämä voi joskus olla haastavaa, mutta toivo on kuitenkin muutoksen välttämätön edellytys. (Vuori-Kemilä ym. 2007, 49-51.)

Motivaation vahvistaminen on yksi asiakastyöskentelyn tärkeimmistä lähtökohdista. Otetaan esimerkiksi vaikka päihdengelmäiset, sillä heitä vankien keskuudessa riittää. Päihderiippuvaiset eivät usein tunnista ongelmaansa ja ongelmat voivat olla niin laajoja, että kuntoutuminen on hidasta. Riippuvaisilla saattaa olla heikko psyykinen energia ja aloitekyky, eivätkä he usko omiin mahdollisuuksiinsa ja voimavaroihinsa. Asiakkaan motivaatio riippuu pitkälti siitä, mitä haluttavammaksi ja mitä helpommin saavutettavaksi hän kokee tavoitteensa. Mikäli asiakkaalle kyseisen tavoitteen saavuttaminen ei merkitse mitään tai hän kokee tavoitteen todella vaikeasti saavutettavaksi, hänen motivaationsa nähdä vaivaa asian eteen on heikkoa. Työntekijän tulisikin tunnistaa päihderiippuvaiselle merkittävät tavoitteet motivaation vahvistamiseksi, eikä tuputtaa omaa näkemystään riippuvaisen ongelmista ja tavoitteista. Paneutessaan hänelle itselleen tärkeään asiaan, päihderiippuvainen joutuu tarkastelemaan itseään ja omaa päihteenkäyttönsä osuutta ongelmaan. Näin hänellä on mahdollisuus tunnistaa oma käyttäytymisensä ja sen seuraukset. (Vuori-Kemilä ym. 2007, 55-57.)

Myönteisen muutoksen saavuttaminen pitää motivaatiota yllä ja luo uskoa asiakkaaseen, että hän pystyy tekemään muutoksia myös muillakin elämänalueilla. Motivaation ylläpitämisen kannalta onkin tärkeää asettaa tavoitteet mahdollisimman realistisiksi sekä asettaa erilaisia välitavoitteita. Työntekijä antaa kannustavaa palautetta asiakkaalle, kun hän onnistuu, yrittää parhaansa ja myös silloin, kun hän epäonnistuu. Epäonnistumisen kannalta tärkeää on käsitellä yhdessä asiat, jotka johtivat epäonnistumiseen ja näin voidaan jatkossa paremmin ennakoida esimerkiksi mahdollista retkahtamisriskiä. (Vuori-Kemilä ym. 2007, 57.)

3.7 Aiheesta tehdyt tutkimukset

Suomessa on tehty melko vähän tutkimuksia liittyen vankien rangaistusajan suunnitelmiin. Aiheesta on tehty jonkin verran ammattikorkeakoulutasoisia töitä mutta yliopistotason töitä ei juurikaan tai ne ovat erittäin vaikeasti löydettävissä. Alempana tarkastellaan parin yliopistotasoisien tutkimuksen tuloksia, jotka koskevat rangaistusajan suunnitelmien toteuttamista vankiloissa sekä niiden tavoitteiden arviointia.

Rangaistusajan suunnitelman tavoitteiden arviointia vankilassa on tutkittu muun muassa Joensuu Yliopistossa. Tutkimuksen mukaan vankilassa tapahtuvassa arvioinnissa kiinnitetään huomiota päihitteettömyyteen, muutosmotivaatioon ja yhteistyökykyyn. Tavoitteiden seurannassa yhdistyvät sekä subjektiivinen ulottuvuus että objektiivinen mittaus (päihdetestaus). Tutkimuksen mukaan vankila-arviointi ei hyödynnä täysimääräisenä mahdollisuuksia vähentää uusimisrikollisuutta. Rangaistusajan suunnitelmia ei oteta tarkasteltavaksi lain edellyttämällä tavalla riittävän usein, tavoitteiden arviointi on ylimalkaista sekä tavoitteiden saavuttamiseen liittyvät kirjaukset ovat sekavia. (Hänninen 2016)

Riilan tutkimuksen mukaan eniten rikoksettomaan elämäntapaan valmiuksia saatiin tilanteissa, joissa vangin uusimisriskitekijät saatiin tarkkaan määriteltä ja vangilla oli mahdollisuus osallistua kyseistä uusimisriskiä vähentävään toimintaan. Vangin muutosvalmiuden sekä intervention sisällön oli vastattava toisiaan. Positiivisia vaikutuksia havaittiin silloin, kun vanki oli itse saanut osallistua rangaistusaikansa suunnitteluun ja toteutukseen, eivätkä interventiot jääneet vain vankilan sisäiseksi todellisuudesta irrallisiksi tapahtumiksi. (Riila 2012)

4 Tutkimusasetelma

Tutkimus on toteutettu laadullisena tutkimuksena, johon on haastateltu 10 vankia kolmesta eri vankilasta. mutta siinä on mukana myös määrällisen tutkimuksen lähestymistapaa analysoinnissa. Laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimus on yksi tieteellisen tutkimuksen menetelmäsuuntauksista; siinä pyritään ymmärtämään kokonaisvaltaisesti tutkittavan kohteen merkityksiä, laatua sekä ominaisuuksia (Laadullinen tutkimus 2015). Laadullinen tutkimus valikoitui parhaaksi menetelmäksi tähän tutkimukseen, sillä tarkoituksena on ymmärtää yksittäisiä kokemuksia sekä näkökulmia.

Haastattelut on toteutettu puolistrukturoidulla teemahaastattelulla. Puolistrukturoitu tarkoittaa, että kaikille haastateltaville esitetään lähes samat kysymykset samassa järjestyksessä. Tällainen haastattelumuoto soveltuu hyvin tilanteisiin, joissa halutaan tietoa juuri tietyistä asioista, eikä haastateltaville ole tarkoituksenmukaista antaa suuria vapauksia haastattelutilanteessa. Teemahaastattelussa on valmiiksi suunnitellut aihepiirit mutta avoimille kysymyksille on kuitenkin tilaa haastattelun aikana. Näin pystytään huomioimaan ihmisten merkitysasennot ja tulkinnat. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2017.) Tutkimustulosten analysoinnissa on käytetty sisällön analyysia. Sisällön analyysissa on käytetty myös määrällisen tutkimuksen lähestymistapaa. Alempana tarkastellaan sitä miten tutkimus on toteutettu ja miten menetelmällisiä ratkaisuja on perusteltu.

4.1 Tutkimustavoitteet ja tutkimuskysymykset

Tutkimuksen tavoitteena oli tuottaa tietoa siitä, miten vangit ovat kokeneet arviointiprosessin, ovatko rangaistusajan suunnitelman tavoitteet heidän mielestään tarkoituksenmukaiset ja miten heitä voisi motivoida rangaistusajan suunnitelman mukaiseen toimintaan. Tarkoituksena oli tutkia vankinäkökulmasta miten rangaistusajan suunnitelmien toteuttaminen on lähtenyt käyntiin vankiloissa, kenen aloitteesta ja onko rangaistusajan suunnitelman mukaisia tavoitteita mahdollista ylipäättään edistää kyseisessä vankilassa. Tutkimuksessa keskitytään siihen, mitkä ovat arviointikeskuksen kehittämiskohtia vankien näkökulmasta. Saadulla tiedolla voidaan kehittää arviointikeskuksen työtä.

Haastatteluissa oli tarkoitus kartoittaa sitä, pitääkö vanki tavoitteita rikoksettoman elämäntavan kannalta olennaisina, ymmärtääkö hän tavoitteiden tarkoituksen ja tietääkö kenen puoleen kääntyä tavoitteiden toteuttamiseksi. Tarkoituksena oli saada selville, kumpi on rangaistusajansuunnitelman edistämiseksi aktiivisempi osapuoli, vanki vai vankila. Haastattelussa käytiin läpi onko vankia informoitu rangaistusajan suunnitelman noudattamisen tai noudattamatta jättämisen vaikutuksista omaa rangaistusaikaansa ajatellen. Rangaistusajansuunnitelman tavoitteiden saavuttaminen edesauttaa avoimempiin olosuhteisiin siirtymistä tuomion loppuvaiheessa sekä vaikuttaa poistumislupien myöntämiseen. Haastattelussa kerättiin kehittämisehdotuksia rangaistusajan suunnittelun parantamiseksi sekä vankien motivoinnin edistämiseksi (kts. liite 1).

Tutkimuskysymykset ovat:

Mikä lisää vankien motivaatiota ransun tavoitteiden saavuttamiseen?

Mikä heikentää vankien motivaatiota tavoitteiden saavuttamiseen?

Miten arviointikeskus voi kehittää arviointiprosessia?

4.2 Tutkimuksen toteutus

Opinnäytetyön tekemiseen haettiin tutkimuslupa Rikosseuraamuslaitokselta. Etelä-Suomen arviointikeskus toivoi vähintään kuuden vangin haastattelua. Lisäksi he ehdottivat ottamaan opinnäytetyön osaksi heidän vangeille teettämän palautekyselyn. Kyselylomakkeissa vangit ovat vastanneet kysymyksiin arviointiprosessista ja siitä, miten he ovat kokeneet arviointiosastolla olemisen sekä arviointiprosessin ylipäättään. Arviointikeskus oli antanut koosteen tehtäväksi opinnäytetyön aikana toiselle henkilölle, joten tätä koostetta on käytetty opinnäytetyön osana. Kooste on tiivistetty opinnäytetyöhön, jolloin siitä näkyy oleelliset asiat. Kooste toimii hyvänä lisänä opinnäytetyössä, koska se käsittelee samoja aiheita mitä haastatteluissakin on kartoitettu. Tutkimustietoa aiheesta ei muutenkaan juuri ole.

Vangit yritettiin aluksi saada mukaan tutkimukseen vankiloiden ilmoitustaululle laitettavilla lomakkeilla mutta ne eivät oikein tuottaneet tulosta. Haastatteluun ilmoitautui kaksi vankia Keravan vankilasta mutta haastattelua sovittaessa toinen ehdittiin siirtämään toiseen vankilaan ja toisen olinpaikasta ei ollut tietoa. Tutkimuksen oli alun perin tarkoitus koskea pelkääjän vankeuden alkuaikaa, arviointikeskus toivoi noin puolta vuotta arviointijaksolta eteenpäin siirtymisestä. Tämä kuitenkin rajasi todella suuren määrän vankeja pois ja kyseisten vankien etsiminen oli erityisen haasteellista.

Vangit saatiin tutkimukseen vankilahenkilökunnan avustuksella; he kysyivät vangeilta henkilökohtaisesti osallistumishalukkuutta tutkimukseen. Yksi rikosseuraamusesimiehistä kertoi, ettei järjestelmästä suoraan pystynyt rajaamaan niitä vankeja, jotka olivat olleet arviointijaksolla lähiaikoina vaan vangit jouduttiin käymään yksitellen läpi. Potentiaalisista ehdokkaista rajautui vielä pois ne, joita ei haastatteluun osallistuminen kiinnostanut. Yhdestä vankilasta saatiin haastateltavia myös opinto-ohjaajan avustuksella. Vankien hankkimisen vaikeuden vuoksi aikarajaa jouduttiin pidentämään, ja vangit olivatkin olleet arviointijaksolla neljän vuoden sisällä, jolloin tutkimus ei kohdistu pelkääjän tuomion alkuaikaan. Tutkimukseen haastateltiin 10 vankia kolmesta eri vankilasta. Haastattelut kestivät 15 minuutista tuntiin per haastattelu riippuen siitä, miten paljon vanki toi asioita esille ja miten hyvin hän pysyi haastattelussa aiheessa. Joidenkin vankien kohdilla haastattelu rönsyili usein pois aiheesta ja kysymykseen jouduttiin palaamaan uudestaan, saamatta siihen silti välttämättä vastausta.

Tutkimuslupa haettiin alun perin siihen, että opinnäytetyössä voidaan käyttää tukena vankien rangaistusajan suunnitelmia, rikosrekisteritietoja ja nykyisen tuomion kuvausta. Koska työ tutkii vankien omia näkemyksiä, nämä tiedot eivät työn toteutuksen kannalta olleet merkittävässä roolissa. Mikäli opinnäytetyössä olisi analysoitu sitä kuinka hyvin rangaistusajan suunnitelman tavoitteet on asetettu suhteessa vangin rikoshistoriaan, olisi se tehnyt työstä aivan liian laajan ja vaikeasti toteutettavan sekä vaatinut laajaa ammattiosaamista aiheesta.

4.3 Tutkimuksen kohderyhmä ja aineiston keruu

Opinnäytetyön haastatteluosuus rajataan vankien kokemuksiin arviointikeskuksen toiminnan kehittämisestä, eikä mukaan oteta esimerkiksi vankilahenkilökunnan näkemyksiä. Tutkimus keskittyy Etelän alueen vankeihin, joiden rangaistusajan suunnitelman on laatinut Etelä-Suomen arviointikeskus. Haastatteluiden ulkopuolelle jäävät vangit, jotka eivät ole olleet arviointijaksolla Helsingin vankilassa. Näitä ovat muiden rikosseuraamusalueiden vangit sekä lyhytaikaisvangit, joille ei ole laadittu rangaistusajan suunnitelmaa. Myöskin siviilissä tapahtuva arviointi on rajautunut työn ulkopuolelle koska työ tehdään arviointikeskuksen toiminnan kehittämiseksi ja tällöin mukaan olisi tullut myös yhdyskuntatoimistossa tapahtuva arviointi.

Haastattelut toteutettiin eri vankiloissa 10 vangin kanssa. Jakauma meni melko tasaisesti, Suomenlinnan vankilasta neljä vankia, Helsingin vankilasta kolme ja Riihimäen vankilasta kolme vankia. Tutkimukseen oli osallistumassa myös yksi koevapausvanki Suomenlinnasta mutta hän jätti saapumatta paikalle, joten koevapausvangit ovat rajautuneet kokonaan tutkimuksen ulkopuolelle. Tutkimukseen ei saatu vankeja Keravan vankilasta eikä Jokelan vankilasta. Osa haastatelluista vangeista on kuitenkin ollut aiemmin näissä vankiloissa, joten ne eivät täysin rajautuneet tutkimuksen ulkopuolelle.

Arviointikeskusta kiinnosti miten rangaistusajan suunnitelman edistäminen toteutui eri vankiloissa, siksi vankilat on mainittu työssä erikseen. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että toisessa vankilassa voisi automaattisesti edistää huomommin rangaistusajan suunnitelmaa kuin toisessa. Vankiaineisto on erilaista eri vankiloissa, erityisesti vankilan turvatasosta riippuen.

4.4 Aineiston analyysi

Haastattelut on litteroitu ja analysointimenetelmänä on käytetty sisällön analyysia. Siinä tutkitaan kielellistä aineistoa, jossa eri luokittelujen avulla pyritään tulkitsemaan tutkittavan ilmiön sisältöjä ja rakenteita. Tarkoitus on saada mahdollisimman kattava kuva aineiston sisällöstä. Teoreettinen viitekehys ja tutkimusongelma muodostavat pohjan sisältöluokkien määrittelylle tai ne voidaan rakentaa kokonaan saadun aineiston pohjalta. Sisällön analyysi voidaan tehdä laadullisen tai määrällisen tutkimusotteen mukaisesti. Kvantitatiivisessa eli määrällisessä tutkimusotteessa tarkastellaan tiettyjen ilmaisujen esiintymistiheyttä. Kvalitatiivisessa tutkimusotteessa ollaan kiinnostettu enemmän sisältöjen merkityksistä kuin niiden esiintymistiheydestä. Kvalitatiivisessa tutkimusotteessa analysointi tapahtuu syklein, aineiston keräämisen ja analysoinnin vuorovaikutuksessa, eikä se ole vain tutkimuksen viimeinen vaihe. Kvantitatiivinen sisällön analyysin luokittelurunko voi pohjautua teoriaan, puhtaasti aineistoon tai näiden yhdistelmään. (Seitamaa-Hakkarainen 2014.)

Aineisto on luokiteltu niin, että sieltä on nostettu tutkimusongelman kannalta kaikki olennainen sekä kiinnostava materiaali muuten. Lisäksi siinä on laskettu toistuvuutta, kuinka moni vanki on ollut samaa tai eri mieltä asiasta. Sen jälkeen esille nostetut kiinnostavat asiat ovat luokiteltu ylempiin luokkiin, joiden pohjana on käytetty teoreettista viitekehystä. Haasteen aineistossa loi se, että eri vankilat ovat luokiteltu vielä omiksi luokikseen, koska vankiloiden välillä on eroavaisuuksia. Analyysissa syntyneitä luokkia on kuvattu Tulokset-osiossa.

4.5 Luotettavuus ja eettisyys

Tässä tutkimuksessa on noudatettu hyvää ammattieetikkaa, hyvää tieteellistä käytäntöä sekä rikosseuraamusalan omia arvoja, ammattieettisiä ohjeita ja säädöksiä. Hyvän tieteellisen käytännön ja tiedeyhteisön hyväksymien toimintatapojen mukaisesti tehtyä tutkimusta sekä sen tuloksia voidaan pitää luotettavana ja eettisesti hyväksyttävänä sekä sen tuloksia uskottavina (Hyvä tieteellinen käytäntö 2012). Tutkimustyössä, tulosten esittämisessä ja tallentamisessa sekä tulosten arvioinnissa on noudatettu yleistä tarkkuutta, huolellisuutta ja rehellisyyttä. Tutkimukseen on käytetty eettisesti kestäviä sekä tutkimuksen kriteerien mukaisia menetelmiä aina tiedonhankinnasta ja arviointiin saakka. Tulosten julkaisussa toteutetaan avoimuutta ja vastuullista tiedeviestintää. (Hyvä tieteellinen käytäntö 2012.)

Opinnäytetyössä on otettu muiden tutkijoiden saavutukset huomioon viittaamalla heidän julkaisuihinsa asianmukaisesti. Tutkimuslupa on hankittu Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksiköltä sekä kaikkien osapuolten vastuut on määritelty ennen tutkimuksen aloittamista. Tutkimustieto on tallennettu ja säilytetty tieteelliselle tiedolle asetettujen vaatimusten mukaisesti. Tietojen salassapito sekä tietosuojat on otettu asianmukaisesti huomioon. Vankien anonymiteetistä on huolehdittu poistamalla sellaiset kohdat, joista vangit olisivat tunnistettavissa. (Hyvä tieteellinen käytäntö 2012.) Vangeille on kerrottu ennen tutkimukseen osallistumista tutkimuksen tarkoitus ja heiltä on pyydetty kirjallinen lupa haastatteluun.

Opinnäytetyö on pyritty tekemään mahdollisimman objektiivisesti, jotta tutkimuksesta saatuja tuloksia ei ohjailta tai vääristellä. Kaikkia vankeja on kohdeltu tasapuolisesti, heidän taustastaan tai henkilökemiasta riippumatta. Tutkimuksen tarkoitus on tuottaa puolueetonta ja rehellistä tietoa mahdollisista kehittämiskohdista vankien rangaistusajan suunnitelmiin liittyen.

5 Tulokset

Vangit jakautuivat ensikertalaisista aina 8-kertalaisuuteen asti. Ensikertalaisia oli kolme ja elinkautistuumion saaneita kaksi. Rikoslajeihin sisältyi talousrikos, huumerikokset, ryöstön yritys ja väkivaltarikokset aina törkeästä pahoinpitelystä tappoon ja murhaan. Vangeista neljä oli Suomenlinnan vankilassa, kolme Helsingin vankilassa ja kolme Riihimäen vankilassa. Yhtään vangeista ei ollut tällä hetkellä Jokelan tai Keravan vankilassa mutta jotkut kyseisistä vangit ovat olleet myös näissä vankiloissa. Yhdelle vangille arviointi on tehty Jokelan vankilassa ja yhdelle Riihimäen vankilassa. Yksi ei ollut varma onko arviointi tehty Vantaan vankilassa vai Helsingin vankilassa. Muille arviointi on tehty Helsingin vankilassa. Lisäksi kahdelle arviointi on suoritettu loppuun Helsingin vankilan muilla osastoilla kuin tulo-osastolla. Arvioinnin maksimikesto haastateltujen vankien keskuudessa on ollut 4 kuukautta (2016).

Vankien vastausten perusteella pääluokiksi nousi tasa-arvoisuus ja läpinäkyvyys. Vangit näkivät epätasa-arvoisuuden erityisesti tasapuolisen kohtelun puuttumisena, palkitsemisjärjestelmän heikkoutena, lokeroimisena, toimintojen puuttumisena sekä perhesuhteiden ylläpidon vaikeutena. Läpinäkyvyyden puuttuminen nousi esille siinä, ettei vankien mielestä asioita sanota suoraan, päätösten tosiasiallisia perusteita ei vankien mielestä kerrota ja salaiset tiedot aiheuttivat myös närkästystä. Lisäksi toivottiin kattavampaa informaatiota. Vankien motivaatiota heikensi turhautuminen, joka aiheutui näistä seikoista. Toisaalta nämä tekijät toimivat käänteisesti motivaatiota lisäävinä. Sosiaalinen tuki nousi pääluokaksi myös motivaatiota vahvistavana tekijänä, joka nähtiin onnistumisista palkitsemisena, opiskelu- ja perhesuhteiden tukemisena sekä asteittaisena ja suunnitelmallisena vapauttamisena.

5.1 Arviointi ja rangaistusajan suunnitelman laatiminen

Lähtökohtaisesti kaikki vangit olivat tyytyväisiä arviointiinsa ja rangaistusajan suunnitelman sisältöön, joitakin yksittäisiä kohtia lukuun ottamatta. Vangit nostivat esille työntekijän työotteen merkityksen arvioinnin aikana. Oma-aloitteisuuden ja oman motivaation merkitystä myös korostettiin. Yksi vanki piti erityisesti siitä että hänen positiiviset kykynsä huomattiin arvioinnissa. Toinen piti arvioitsijan aidosta paneutumisesta asiaan. Kaksi vankia pitivät tuesta arvioijasta, joka osaa hommansa.

”Mul se meni oikeesti hyvin. Mul oli aika helppo, tuttu arvioija oli viime kerasta. Ja sen kans kommunikointi toimi kumpaankin suuntaan niinku tosi hyvin. Mä sain sen mitä mä halusin. Nii sen takii meni niinku niin hyvin se. Miten vaikuttaa mun motivaatioon? Koska ne on ite pyydettyjä asioita mitä sinne ransun kirjattiin. Mä ite pyysin ne. Et siin ei tullu mitään sellasta mitä mä en ois halunnu.”

”Mä huomasin tän työntekijän aidon asioihin paneutumisen. Eli se herätti mussa kiinnostusta ihmisenä että kuka tämä ihminen on. Mulle kävi hyvä tuuri että sattu semmonen työntekijä joka näkee myös sen vangin tarpeet. Ja mitä avoimempi mä olin, sitä paremmin se näki mun tarpeet. ”Ethän sä raukka osaa edes suomee kunnolla”, minkä mä otin ihan huumorilla, kun se halus vaan auttaa.”

”Siinä arvoinnissa huomattiin mun kognitiiviset taidot. Tää arvioija oli kyllä erittäin pätevä tässä ransun tekemisessä. Olin ihan tyytyväinen siihen. Sitä yhtä kohtaa tietenkkin lukuunottamatta. Mutta hän sanoi, ettei voi sille mitään, että se on muualta tullu se näkemys.”

Vankien vastausten perusteella työntekijän ammattimainen ja osallistava työote helpotti yhteistyötä haastattelutilanteessa sekä lisäsi vankien motivaatiota tavoitteiden asettamiseen ja saavuttamiseen. Työntekijän rooli korostui myös vangin tarpeiden näkemisessä ja positiivisten kykyjen esille tuomisessa. Työntekijän persoonalla ja työotteella voidaan vastausten perusteella nähdä olevan merkittävä vaikutus yhteistyön sujumisen kannalta.

Kysyttäessä mistä vangit eivät pitäneet arvioinnissa, esille nousi lokeroiminen ja tiettyjen termien käyttäminen kuten syrjäytynyt ja rikolliset alakulttuurit. Vangit itse eivät kokeneet tunteistavansa itseään näistä termeistä ja olisivat halunneet selvennystä mitä niillä tarkoitetaan. Vangit toivat esille myös epätyytyväisyytensä siihen, että arviointitilanteessa arvioija ei usko vangin omaa kertomusta vaan käyttää tietolähteenä esimerkiksi syyttäjän näkemystä tai poliisin rekisteriä. Vain yksi vangeista koki, että riski- ja tarvearvio oli kirjoitettu negatiiviseen sävyyn ja värikynää käytetty hyvin paljon arvioijan omasta näkökulmasta.

”...et se oli niinku mun mielestä sellanen, että tässä tehään niinku mulle rangaistusajan suunnitelmaa, kysytään mun asioita, perheasioita sun muuta tarkistetaan poliisilta. Se oli niinku se et mitä ihmettä täs tapahtuu. En mä usko et ne on kauheesti vaikuttanut mun ransuun mut... Nii se mua siis ihmetytti ja ihmetyttää viel tänä päivänäkin. Enkä mä oo niinku ainut ihminen, että kun on yli neljä vuotta menty tässäki talossa nii kylhän niitä kuulee koko ajan kun tulee uusia.”

”Siihen rikolliseen alakulttuuriin mä haluisin selvennyksen et mitä sillä tarkoitetaan. Tarkottaako se nyt moottoripyöräkerhoa, rikollisia ympyröitä... Jos tarkottaa moottoripyöräkerhoa nii tarkottaako osastoa joka on saanut kovan-tamisperusteen vai koko kerhoa, tarkottaako se niitä jäseniä joilla on korkeimman oikeuden päätös, että he eivät kuulu rikollisjärjestöön.”

”No siinä arvioinnissa oli erittäin paljon arviointikeskuksen omia näkemyksiä enemmän ku sitten niinku perus faktaa. Että mua ei oo tuomittu käräjäoikeudessa eikä hovioikeudessa järjestäytyneeseen rikollisuuteen kuulumisesta mut heidän näkemyksensä on että mä kuulun järjestäytyneeseen rikollisjärjestöön nii mulla on se merkintä siellä. Muuten se ransu on ihan asiallinen, oikein asiallinen. Siinä oli kaikki asiat mitä pitikin.”

Vankien vastausten perusteella työntekijän ja vangin erilainen tulkinta virkakielessä käyttämistä termeistä herätti vangeissa negatiivisia tunteita. Kysymys oli tilanteista, joissa vangit eivät ymmärtäneet termejä riittävästi tai ymmärsivät termit eri tavalla kuin mitä niillä tarkoitetaan. Vangit eivät pitäneet myöskään siitä, että kokivat tullessa lokeroituksi johonkin ryhmään henkilökohtaisen kohtelun sijaan. Vankien vastausten perusteella he ärsyntyivät myös herkästi tilanteessa, jossa itse kokivat todellisten tapahtumien tapahtuneen eri tavalla kuin mikä työntekijän käsitys tapahtumista oli. Vangit kokivat joistakin rekistereistä saadut tiedot virheellisiksi ja närkästys tuntui keskittyvän siihen, että heidän omia tietojaan pidettiin valheellisina. Näiden tietojen ei kuitenkaan koettu vaikuttaneen liemmin rangaistusajan suunnitelmien sisältöihin.

Eniten epätyytyväisyyttä arviointiin liittyen ilmeni arvioinnin kestossa. Puolet vangeista toi ilmi, että sijottelu-aika on liian pitkä joidenkin kohdalla. Arvioinnin tapahtuminen normaali-osastoilla koettiin positiivisesti. Vangit toivat esiin sen, että 23 tuntia sellissä olo tulo-osastolla on tuskaa ilman toimintoja. Yksi vanki ilmaisi, että se on kuin olisi eristyksessä. Lisäksi

pidettiin epäinhimillisenä olla 23 tuntia samassa sellissä neljän muun vangin kanssa. Arviointijaksolla olo koettiin tuskaisena epätietoisuuden takia ja koettiin, että arviointijaksolla olo ei ole tuomion suorittamista. Yksin olemista pidettiin jopa mielekkäämpänä vaihtoehtona. Yksi vanki toi ilmi, että tulo-osastolla olo oli mielekkäämpää kuin nykyisen tuomion suorittaminen Riihimäen vankilassa.

”Se arviointi kesti kuukauden verran. Eipä ihmeempää, siellä mä könöttelin suljetulla osastolla. Oisin ollu itseasiassa siellä mielummin koko tuomion ku täällä. Siellä oli sentään ne vapaapainot pihalla.”

”No se oli ihan hyvä, se kesti tosi kauan. Se sano ku mä tulín et kahen viikon päästä alotetaan. No siin meni kolme kuukautta ennen ku me alotettiin. Sit se kävi aika nopeesti, meni varmaan kolmes viikos sitte. Sijottelu on sijottelu, 23 tuntii sellis ja tunti ulkoilua. Ku ois eritykses ollu. Mut mä oon tottunu ku mä oon monta kertaa ollu siin sijottelus. Kyl sit ku tuli siirto sinne Sörkän normaali osastolle nii se tuli nopeesti et pääs ihan parissa päivässä siirtymään.”

Toimintojen lisäämiseen tuo haastetta se, että koska arviointia ei ole vielä suoritettu, ei riskitekijöitä voida asianmukaisesti ottaa huomioon muun muassa pelkääjävankien kohdalla. Pelkääjävangit eivät tietyn rikostyyppin takia voi välttämättä olla kaikkien vankien kanssa tekemisissä. Toimintojen lisääminen varmasti poistaisi vankien turhautuneisuutta, niin tulo-osastolla kuin muillakin osastoilla. Toimintojen suunnitteluun ja lisäämiseen vaikuttaa vankilan päiväjärjestys ja se, että tietyt vangit ja osastot on pidettävä erillään toisistaan. Tämä voi hankaloittaa esimerkiksi ulkoilun toteuttamista eri osastoille. Arviointiaika on kuitenkin lyhentynyt siitä, mitä se on pahimmillaan joskus ollut. Jotkut vangit pitivät positiivisena muutoksena sitä, että siviilistä tulevien vankien arviointi on siirtynyt yhdyskuntaseuraamustoimistoille, jolloin tutkintavankeuden kautta tulevat vangit eivät ole samalla tavalla päihtyneitä kuin siviilistä tulevat. Jotkut vangit nostivat haastattelussa esille sen, miten raskaana kokivat samassa sellissä olemisen esimerkiksi siviilistä tulevien kanssa juuri tämän seikan takia. Haastatellut vangit olivat olleet arviointijaksolla neljän vuoden sisällä haastatteluhetkestä, mikä ei siis suoraan kerro arviointiosaston nykyisestä tilanteesta koska neljässä vuodessa on ehtinyt tapahtumaan muutoksia.

5.2 Rangaistusajan suunnitelman tavoitteet

Kaikki vangit kertoivat olevansa tietoisia rangaistusajan suunnitelmansa sisällöstä pääpiirteittäin. Kaikki vangit pitivät suurinta osaa tavoitteista tarkoituksen mukaisina ja kokivat että saivat vaikuttaa rangaistusajansuunnitelmansa sisältöön. Yksi vanki oli sitä mieltä, ettei tavoitteet oikein aukea enempää ja samaa asiaa pitäisi puhua useassa paikassa. Vangit kokivat oman osallistumisensa rangaistusajan suunnitelman laatimiseen ja omien tavoitteiden asettamisen lisäävän motivaatiota.

”Kyl ne tavoitteet on mun mielestä tarkoituksenmukaset. Mä ymmärrän että mulla on ollu ongelmia tietyissä asioissa ja jos ei niitä laita kuntoon niin tuskin tulee onnistumaan mikään muukaan. Pääsääntöisesti sehän laaditaan kuitenkin sulle itelleen se ransu että kyllä sä pystyt vaikuttamaan mitä siihen kirjotetaan. Siis kyllähän se yhdessä siinä laaditaan. Eihän siinä ois mitään järkee jos ei ite sais osallistua. Jos oisin saanu vielä enemmän vaikuttaa niin oisin ollu kaks kolme vuotta sitten jo avotalossa. Kyllähän sitä ite on välillä semmonen että mitä helpommin, sen parempi. Mutta silloin ois varmasti jääny moni asia käsittelemättä ja tekemättä.”

”Mihin pystyy ite vaikuttaa niin kyllähän niihin on sit motivoitunut lähtee mukaan”

Yksi vanki toi haastattelun alussa ilmi, että tavoitteet laitetaan sinne sen takia, että siellä vain olisi jotain. Että ei ole väliä ovatko ne tarkoituksen mukaiset vai eivät. Kuitenkin myöhemmin haastattelun aikana hän oli sitä mieltä, että esimerkiksi päihitteettömyys on hyvä tavoite ja on hyvä asia, että se on siellä rangaistusajan suunnitelmassa. Vastauksen perusteella voi tulkita missä muutosvaiheessa vanki on menossa. Vanki esitti aluksi vastarintaa tavoitteita kohtaan mutta kun vastarinta sivuutettiin eikä tartuttu siihen, vanki itse toi muutoshalukkuutensa ilmi haastattelun loppuvaiheessa.

”Mulle on jääny henkilökohtasesti sellanen kuva, että pitää väkisin tuputtaa jotain asioita, että siellä olis asioita. Ei oo välii onko ne tarkoituksenmukasia vai ei, vaan sinne pitää saada kolme neljä asiaa, jotta täällä työntekijällä olis jotain työtä. Eli alkoholinhan ne työntää sinne heti, jos sä sanot vaan jossain määrin käyttäväis sitä. Joo laitetaan se sinne ja mitähän muuta siellä nyt onkaan sitten”.

”Niin loppupelissä silloin ku ajattelee niin olihan mulla ihan selkeetä liikkakäyttöä. On se hyvä et se tuli sinne ransuun sekin asia, et ei ihminen sitä välttämättä ite tajua miten paljon se on menny yli siitä mitä sais olla. Et kyl tää aika täällä on auttanu ymmärtämään sen”.

Kolme vankia toivat ilmi, etteivät tavoitteet olleet realistisia. Yhden mielestä velka-asioiden selvittely on turhaa, koska ei ikäänään pysty sellaisia summia maksamaan. Kaksi kokivat, ettei moottoripyöräkerhosta eroaminen ole realistinen tavoite vaan esimerkiksi rikollisista ympyröistä eroaminen on. Opiskelua ja sen tukemista pidettiin tärkeänä tavoitteena.

”Joo se ensimmäinen tavote ei pysty mitenkään etenemään ku mun pitäis irtaantuu kaikesta mun tukiverkostosta siinä vaiheessa. Se on siis irtaantuminen rikollisesta elämäntavasta. Joka mun mielestä koulutuksen kautta toteutuu kaikkein parhaiten. Kaikki muut tavoitteet on ihan tarkoituksenmukasia paitsi se ensimmäinen, ku en mä mun mielestä ainakaan oo mitenkään kytköksissä rikolliseen toimintaan.”

”Siinä ransussa ei oo suoranaisesti määritelty tota porrastettavaa vapautumista konkreettisesti. Et siinä on noita tavoitteita mutta ei mitään miten ne saavutetaan. Onko ne tavoitteet selkeitä... No se on suhteellista, ne on aika silleen väljät mun mielestä, että siinä kehoitetaan kyllä suoranaisesti et mitä sun kannattaa tehdä mutta ei konkreettisesti miten sä saavutat ne tavoitteet. Oma motivaatiotahan se tietenkin vaatii, että sitä ylipäänsä saa eteenpäin mutta

eteneekö se sitten kuitenkaan mihinkään nii se on sit taas henkilökunnan näkemys. Niiden tavoitteiden tulkitseminen on hankalaa ja se miten ne on edistynyt. Joo mun oma tärkein tavoite siinä ransussa on just se kouluttautuminen.”

Vanki ei välttämättä pidä kaikkia tavoitteitaan itse tarkoituksenmukaisina vaikka niitä arviointisijan näkökulmasta voidaan pitää tarkoituksenmukaisina tavoitteina. Mikäli vangilla on paljon velkaa, jota hän ei pysty maksamaan, voi olla aiheellista kartoittaa miten vanki kykenee selviytymään tällaisesta velkataakasta. Vangilla itsellään ei välttämättä ole kokemusta siitä, miten tällainen velkajärjestely toimii ja mikä sen tarkoitus on. Vanki voi päästä esimerkiksi sellaiseen velkajärjestelyyn, jossa maksaa tietyn ajan tiettyä summaa, jonka jälkeen velka on niin sanotusti ”anteeksi annettu” ja vangilla on mahdollisuus aloittaa puhtaalta pöydältä. Vangit korostivat haastattelussa koulutuksen merkitystä rikollisesta elämäntavasta irtaantumisessa ja ihmetystä herätti heissä se miksei arviointikeskuksessa nähdä asiaa samalla tavalla. Arviointitilanteessa on voitu määrittää vangin kriminogeeniset tarpeet erilaisiksi kuin vanki itse ne näkee. Lisäksi huomiota kiinnitetään myös muihin asioihin kuten turvalliseen täytännönpäinpanoon.

Ensikertalaiset vangit kokivat, ettei heitä infottu arviointitilanteessa riittävästi muun muassa siitä mikä rangaistusajan suunnitelma on ja mihin se vaikuttaa, eivätkä he myöskään ymmärtäneet sen merkitystä rangaistusaikaa ajatellen. Yksi vangeista oli sitä mieltä, että olisi enemmän vaikuttanut rangaistusajan suunnitelmaansa ja sitä kautta omaan motivaatioonsa, jos olisi ymmärtänyt rangaistusajan suunnitelman merkityksen. Omaksi tavoitteekseen hän olisi lisännyt lapsen asiat.

”Se oli mulle vähän shokki joutuu vankilaan yleisesti ottaen ja kaikki noi sanat ransusta ja ei ne sano mulle mitään. Sitä välil ku vastailee silleen sumussa että joo ei joo kai ehkä ihan sama. Mä en niinku sen asian vakavuutta ymmärtänyt mitenkään. Niin ainakin siinä tapauksessa et on ensikertalainen niin ois selkeesti pitänyt heti kertoa miten se vaikuttaa mun vankeusaikaan. Sehän on ihan ehdottomasti tärkein asia.”

”Arviointikeskus voi kehittää arviointiprosessia sillä tavalla että varmistais sen, että vanki on ymmärtänyt sen asian tärkeyden. Varsinkin ensikertalainen. Jos mä joutusin uudestaan tälläseen paikkaan niin sit mä tietäisin jo kaikki eikä se ois mikään ongelma. Mut just ensikertalaisena.”

Ensikertalaiset korostivat arviointitilanteessa saadun informaation merkitystä, koska heillä ei ole aiempaa kokemusta vankeudesta. Vastausten perusteella ei voida automaattisesti sanoa, ettei heille ole annettu riittävää informaatiota asioista, sillä ensikertalaisena vankina uutta asiaa tulee varmasti paljon, joka saattaa osaltaan vaikeuttaa saadun tiedon rekisteröimistä ja ymmärtämistä. Ensikertalaiset esittivät kehitysehdotuksena arviointikeskukselle sen, että ensikertalaisuus huomioitaisiin haastattelutilanteessa informoimalla heitä enemmän ja painottaamalla näiden asioiden merkitystä.

5.3 Motivointi

Vangit toivat esille, että heidän mielestään heikko kohta tässä systeemissä on juuri se motivointi. Että kun teet jotakin, niin se johtaa johonkin, annettaisiin selkeä reitti mitä pitkin kulkea. Selkeät suunnitelmat ja jatkopolutus koettiin erityisen motivoivina tekijöinä. Muovikassin kanssa lähteminen vankilasta koettiin radikaaliksi muutokseksi entiseen elämään verrattuna. Suurin osa vangeista koki palkitsemisjärjestelmän puuttuvan kokonaan systeemistä. Oman motivaation koettiin motivoivan kaikkein eniten. Yksi vanki toi esille oman elämänhalun motivoivana tekijänä, se täytyisi ensin löytää, jotta voi löytää minkäänäköistä motivaatiota. Vankien vastausten perusteella sosiaalinen tuki nousi keskiköön motivoinnissa. Realistisia tavoitteita, perhettä, opiskelua ja lapsia pidettiin motivoivina tekijöinä. Asteittainen vapauttaminen nähtiin tärkeänä yhteiskuntaan sopeutumisen kannalta.

”Se on heikko kohta tässä systeemissä. Se motivointi. Kun teet jotakin niin se johtaa johonkin. Mun mielestä sellanen puuttuu täältä et sulle annettais selkee reitti et ku teet näin ja näin niin sillon tapahtuu näin ja näin. Tääl se menee vaan silleen et katellaan sit. Sua ei niinku motivoida millään et sä saavutat tekemällä tätä ja sillon ja sillon tätä. Ei oo mitään takeita tai lupauksia, aina vaan sanotaan et katellaan.”

”Ei siis mua pysty motivoimaan millään muulla kun omalla motivaatiolla. Mul on itellää aika kova motivaatio suorittaa sitä ransuu ku haluaa muuttaa elämäntyyliä aika radikaalisti ja ku ne ei oo kenenkään pakottamia tavoitteita vaan ne on ihan itse haluttuja tavoitteita.”

”Mua motivois semmoset selkeet suunnitelmat et jos siihen laitettais oikeesti semmonen päivämäärä et jos sä teet kaikki asiat hyvin nii sä voit päästä eteenpäin. Pidempi ku viiden vuoden suunnitelma.”

Vankien vastausten perusteella he kokivat avoimuuden ja läpinäkyvyyden puuttumisen motivaatiota heikentävänä tekijänä. Vankien kertoman mukaan se, ettei asioita sanota suoraan ja päätökset perustellaan huonosti, aiheuttaa turhautumista. Turhauttavana pidettiin myös rangaistusajan suunnitelman toteuttamista silloin kun se ei vankien kertoman mukaan johda mihinkään. Tämän kaltaiset turhautumiset koettiin eniten motivaatiota heikentävinä tekijöinä. Esille nostettiin myös heikko yhteistyö eri virkailijoiden välillä, virkailijoiden eriävät mielipiteet sekä salaiset tiedot, joita näkevät vain tietyt virkailijat.

”No joo kyl se sanottiin. Mut sit se ketä teki sen mulle nii sano et mul on nii pitkä tuomio et tehä täst aika semmonen suppee et katotaan viiden vuoden päästä uudestaan. Mut en mä haluis olla viittä vuotta täällä, kyl mä haluisin päästä eteenpäin. Jos mä joutuisin tääl viis vuotta olemaan nii mä tiedän et ei mun perhe pysyis kasassa. Mua pelottaa tääl kaikist eniten et tulee semmonen turhautuminen. Mä oon istunu kaks ja puol vuotta ilman mitään rikkeitä ja kusinäytteet on ollu puhtaat ja mä oon ollu kunnolla. Ja mä aionkin olla kunnolla. Mut jos mä oon kunnolla niin kyl mä haluisin et se palkitaan jotenkin”

Sama ensikertalainen elinkautisvanki toi esille turhautumisensa siihen, ettei hänelle ole kerrottu milloin voi päästä lomille tai avotaloon, kun puoliso siviilissä oli näitä tietoja kysellyt. Vangille oli tehty ensimmäisen viiden vuoden suunnitelma mutta hänellä ei ollut mitään käsitystä siitä, ettei avolaitokseen pääsy ensimmäisen viiden vuoden aikana ole kovin realistista. Elinkautisvangeille tehdään usein aluksi ensimmäisen viiden vuoden suunnitelma koska tuomio on niin pitkä. Yli kymmenen vuoden tuomiota olisi haastavaa suunnitella niin pitkälle etukäteen, kun alaa määrittävät säännöksetkin muuttuvat koko ajan.

Yksi näkökulma siihen ettei haluta antaa suoraa vastausta on, että yritetään välttää vankien turhautumisen aiheuttavaa riskiä, joka pahimmassa tapauksessa saattaa vaarantaa vankilan turvallisuutta. Turhautuminen voi aiheuttaa väkivaltaista käyttäytymistä. Suora vastaus voisi saada vangin tolaltaan ja lisätä purkauksia ja huonoa käyttäytymistä vankilassa, kun vanki tajuaa, ettei mitään mahdollisuuksia lomiin tai avotaloon ole pitkiin aikoihin. Toisaalta se, ettei kukaan anna suoraa vastausta voi lisätä myöskin turhautumista.

”Motivaatiota heikentää noi turhautumiset. Moni vaan nyt noudattaa sitä ransua sen takia että pääsis johonkin suuntaan ja sitten ku ei pääsekkään nii siten se on siinä.”

Vangit nostivat haastattelussa esille turvallisuustietoihin merkittävät järjestäytynyt rikollisuus (jr) - merkinnät. Kaksi vankia toivat esille, että kokevat omat merkintänsä epäoikeudenmukaisiksi. Neljä vankia toivat esille näkemyksensä siitä, että merkinnän voi saada aiheettomasti pelkästään juttelemalla jonkun jr-rikollisen kanssa esimerkiksi vankilan käytävällä. Vankien kertoman mukaan jr-merkinnän myötä rangaistusajan suunnitelma menettää merkityksensä ja vaikeuttaa avotaloon ja lomille pääsyä. Yksi vangeista joka oman kertomansa mukaan on sijoitettu Keravalta Riihimäen vankilaan tilanpuutteen vuoksi kertoi haastattelussa, ettei yhteydenpidolta jengiläisiin voi mitenkään välttyä siellä.

”Että yksipuolisesti rise ja Arke kertoo kuka on rikollinen heidän mielestään ja sillä tehään sitten hallaa vankien omaisille. Mullakin on lapsi ja muuta nyt sitten tää sijottelija kehtas sitten väittää että jos mä kuulun moottoripyöräkerhoon niin mulla ei oo mahdollisuutta koevapauteenkaan. Meiltähän on käyny kavereita koevapaudessakin ja muuta. Jos ei oo oikeuden päätöstä, että me kuulutaan jr-rikollisiin niin mistä sitten tulee se näkemys, että me kuulutaan? Mun mielestä se on mieletöntä, että ne päättää yli oikeusistuinten.”

”Arviointikeskus voi kehittää arviointiprosessia muun muassa siten ku täällä on noita ensikertalaisia, joilla ei oo mitään kytköksiä mihinkään alakulttuuriin, sitten ku joutuu Riihimäkeen niin ne tietenkäin tutustuu ihmisiin. Tuolla on useempikin ihminen, jotka on saanu merkinnän että kytköksiä rikollisjärjestöihin ja alakulttuuriin sen perustella et ne on tutustunu ihmisiin täällä. Ja sit ku ne on saanu sen merkinnän niin se estää siirron minnekkään muualle. Et toi on todellinen noidankehä käytäntö täällä. Se ei vaikuta kuitenkaan ransuun mitenkään vaikka on täysin rikkeetön vankeusaikana. Jotkut kuitenkin tekee rikkeitä ja pääsee siitä huolimatta lomille ja avotaloon ja muuta.”

”Sit toi niinku että pidetään rikollisena ku mul on kaks rikosrekisterimerkintää elämäni aikana. Ei mitään muita merkintöjä, mä oon tehny normi duunii koko ikäni ja opiskellu että siinä leimataan jo sitten elämäntaparikolliseksi. Siinä vois käyttää oikeesti jo sitä järkee. Siinä että estetään opiskelut ja koevapauudet, et pysty velka-asioita hoitamaan, sillä hajotetaan perheitä nii se ei edistä mitään.”

Vangit nostivat haastattelussa esille, että kokevat epäoikeudenmukaisena sen, että toisille vangeille annetaan useita mahdollisuuksia ja toisille ei ainuttakaan. Puolet vangeista oli sitä mieltä, että kaikille pitäisi antaa samat mahdollisuudet ja sitten jos mokaa mahdollisuutensa, niin mokaa. Yksi Suomenlinnan vangeista mainitsee nimenomaan motivoivaksi tekijäksi sen, että hänelle on annettu mahdollisuus. Vastausten perusteella vangit pitivät sosiaalista tukea merkittävässä roolissa motivaation ylläpitämisessä ja lisäämisessä. Tähän sisältyi onnistumisista palkitseminen sekä opiskelujen ja perhesuhteiden tukeminen.

”Mä toivoisin semmosta henkilökohtasta kohtelua eikä pistettäis kaikkii samaa nippuun vaan ihan sen mukaan mikä sun oma historia on ja miten sä oot käyttäytyny. Ei tässä talossa mitään tavoitteita voi toteuttaa, että motivaatioon vaikuttaa lähinnä se, että ne on omia tavoitteita risestä riippumatta. Kun mulla on kerran perhe niin mä haluan huolehtii niistä ja olla niiden kaa. Kyllähän se itestä lähtee joka tapauksessa. Loppujen lopuks sit kumminkin vedetään matto jalkojen alta. Kyl mä tavallaan ymmärrän sen turvallisuus kannalta, että ei avotaloihin työnnetä, en mä sinne oo ikinä hinkunutkaan, vankilahan se on sekini. Mut kyl niitä perhesuhteita ja opiskeluita pitäis pyrkiä edistämään jollain tavalla.”

”Pitäis olla jonkin näkönen palkitsemisjärjestelmä että jos käyttäytyt hyvin, niin silloin edetään ransun mukaan ja silloin ku se toteutuu nii annetaan niitä mahdollisuuksia. Kaikille ne pitäis lähtökohtasesti olla samat. Jos ite kuset asias nii sit niitä mahdollisuuksia karsitaan pois. Ku mä olin Sörkässä nii siel on porukka mikä tulee avotalosta ku ne on just kussu positiivisen nii ne hyppää siihen pihalle ja kahen viikon päästä takasin. Sitten narisevat kun joutuvat olla muutaman viikon suljetulla. Annetaan uus mahdollisuus miehelle. Se ei koske sitten kumminkaan kaikkia. Arviointikeskus vois ekana lukee ne ihmisoikeudet, että kaikki täällä lähtis samasta lähtökohdasta. Ei niputettais yhteen ryhmään vaan jollain uskovaisten mielipideasioilla”

Kaksi vankia nostivat haastattelussa esille epätasa-arvon liittyen urheiluun, hormonien käyttöön ja huumeiden käyttöön. Vangit kokivat muun muassa, että urheilijoita kiusataan mutta huumeiden käyttäjiä ei; urheilijat eivät pääse avolaitokseen positiivisen hormonitestin jälkeen mutta kuitenkin huumeiden käyttö ei ole este avolaitokseen siirtymiselle.

”...Mut ku kerroin että tässä juoksentelee edes takas näitä ihmisiä... Nii ku mulle tehtiin se sijotus sinne Suomenlinnaan ja sitten pitää noi hormonitestit olla puhtaat... Mä koen sen niin että mikäli mä oon urheilija nii ei mitään tsäänssiä avotaloon, mut jos mä oon nisti nii anna palaa. Mut sitte täällä kuulee kaikennäköstä että on antanu toissapäivänä positiivisen testin, ei vaikutta avotaloon siirtymiseen, tänään lähtö. Huuhausaine on jo rikos sinänsä mutta sitten hormonin käyttö ei oo lain mukaan rikos. Tätä on myös henkilökunta miettiny ja nauranu. Tähän pitäis nyt saada jotain järkee tähän touhuun. Tästä on tullu jo vähän legendaa täällä henkilökunnan keskuudessa että mä

tiiän miten pääset täältä pois, vedät iteltäs yhen hampaan ja hankit päihdeongelman nii kyllä sä pääset, et käy suihkussa viikkoon nii sä oot avolaitoksessa.”

”Kyl mä toivoisin niitä vapaita painoja. Mä en ymmärrä sitä politiikkaa minkä takia ne on alun perin otettu pois. Tuliko niistä liikaa riskejä vai epäiltiinkö hormonien käyttöä. Minkä takia urheilijoita kiusataan sillä, että niiltä viedään painot? Minkä takia narkkareita ei, viedään niiltä telkkarit pois. Jäät kusiko-keesta kiinni nii viedään sulta vaikka telkkari ja sänky helkkari. Mun mielestä ne hormonit on se pienin ongelma. Jos yks ihminen sadasta käyttää jotain lääkkeitä niin onko se nyt niin iso turvariski? Eiköhän noilla pampuilla keinot ole miten saada pidettyä kurissa porukka.”

Avolaitokseen sijoitettaessa vaaditaan puhdasta seulaa ja sitoumusta päihdeettömyyteen. Päihdeongelmaisen kohdalla retkahtamiset voivat olla tyypillisiä, jolloin vanki siirretään suljettuun vankilaan kunnes tilanne arvioidaan uudestaan. Riskiä arvioidaan tilannekohtaisesti. Usein päihdeongelmaiset vangit aiheuttavat itselleen riskin retkahtaessa, ei välttämättä muille vangeille. Päihdeidenkäyttö saattaa kuitenkin lisätä aggressiivisuutta ja muihin kohdistuvaa väkivallan uhkaa. Tässä korostuu yksilöllisen arvioinnin merkitys. Tässä tapauksessa kysymys oli siitä, että hormonien käyttö näkyy testissä kauemmin kuin päihdeet, eikä vangin seula ole missään vaiheessa puhdas vakkei hän olisikaan hetkeen käyttänyt kyseistä ainetta. Huomiota yksilöllisessä arvioinnissa on aihetta kiinnittää kokonaisriskiin, eikä pelkästään yksittäisiin tekijöihin.

5.4 Rangaistusajan suunnitelmien toteuttaminen vankiloissa

Puolet vangeista toivat ilmi, että heille ei oltu kerrottu mihin rangaistusajan suunnitelman noudattaminen tai noudattamatta jättäminen vaikuttaa. Suurimmalle osalle vangeista ei heidän kertoman mukaan oltu myöskään kerrottu kehen olla yhteydessä rangaistusajan suunnitelman edistämiseksi. Vangit kokivat oman aktiivisuuden olevan merkittävässä roolissa. He toivat ilmi, että vankilassa saa apua, mikäli sitä itse haluaa.

”Kai se ransun noudattaminen vaikuttaa kaikkiin käytännön asioihin kuten poistumislupiin ja avolaitokseen pääsyyn. Ku mä oon sitä mieltä että vaikka ihminen ois vaan kaks vuotta vankilassa niin kyllä se toiminta pitäis silti olla semmonen asteittainen. Tietty aika jotakin ja sitten on uus sivu. En mä tätä tästä Riihimäkeen vaihtais.”

Kaikki vangit kertoivat olevansa mukana rangaistusajan suunnitelman mukaisessa toiminnassa tai yrittävät ainakin omasta puolestaan olla. Parhaiten rangaistusajan suunnitelmaa pystyi heidän mukaansa noudattamaan Suomenlinnan vankilassa. Suomenlinnan vangit nostivat esille omatyöntekijät, jotka ottavat vankeihin yhteyttä rangaistusajan suunnitelman edistämiseksi.

”Tääl Suomenlinnassa on ajateltu niinku pitemmälle eikä pelkästään rangaistuksen suorittamista vaan vähän pidemmälle niinku vapautumista ajatellen.”

Vangit kertoivat, että Suomenlinnan vankilassa oma-työntekijä ottaa yhteyttä vankiin rangaistusajan suunnitelman edistämiseksi. Vankien mukaan Helsingin vankilassa yhteyttä otettiin puolin ja toisin, toisaalta edellytettiin vangin omaa aloitteellisuutta mutta joissakin tapauksissa myös vankilatyöntekijät ottivat yhteyttä. Riihimäen vankien mukaan ei vankilan puolelta otettu lainkaan yhteyttä, eikä omalla aktiivisuudellakaan rangaistusajan suunnitelman edistämiseksi tuntunut olevan mitään merkitystä.

”Sekä että. Tietysti mun pitää olla aktiivinen mutta sitten myös henkilökunnan puolelta tulee se, että riippuu millä osastolla sä oot. Et ku mä oon ollu päih-teettömällä osastolla koko tuomion että työnkuvaanhan kuuluu ottaa pojua kädestä kiinni ja näyttää että tätä polkua kannattaa mennä” (Helsingin vankila)

”Mä ite otin psykologtiin yhteyttä. Ei mulle kukaan sanonu et sun pitää ottaa yhteyttä tohon ja tohon. Täältä ei oo kukaan ottanu mitään yhteyttä.” (Riihimäen vankila)

”Ei oo talon puolelta tullu minkäänäköstä yhteydenottoa. Ransuu ei tarvii päivittää ku se ykköskohta ei etene vaikka muut kohdat etenee. Enkä oo eroomassa kerhosta ku siin menee mun viimesetki sosiaaliset verkostot.” (Riihimäen vankila)

Kaksi vankia kertoo olleensa aiemmin tuomionsa aikana ollut Keravan vankilassa. Toinen heistä koki, ettei voinut edistää rangaistusajan suunnitelmaansa niin hyvin Keravalla kuin Suomenlinnassa. Rangaistusajan suunnitelman edistäminen Jokelan vankilassa oli hänen mukaansa myös vaikeaa. Esiin nousi tässä kohtaa perhesuhteiden ylläpito. Hän mainitsi, ettei Keravan vankila ole varsinaisesti avovankila vaan avoin osasto suljetussa vankilassa. Mikäli Keravalla olisi yhtä hyvät lomamahdollisuudet ja helpompi pitää yhteyttä perheeseen, hän olisi mielummin siellä kuin Suomenlinnassa.

Toinen vanki koki, että joitakin tavoitteita pystyi edistämään paremmin siihen aikaan Keravalla kuin Helsingin vankilassa koska Keravan vankila oli pienempi talo ja nappia painamalla pääsi työntekijöiden vastaanotolle, kun taas Helsingin vankilassa päihdetyöntekijän vastaanotolle täytyi jonottaa. Hänen mukaansa Helsingin vankilassa ei välttämättä kuitenkaan ole tarjolla kaikkia toimintoja millä edistää rangaistusajan suunnitelmaa. Vanki koki, että Helsingin vankilassa täytyy olla oma-aloitteinen edistääkseen rangaistusajan suunnitelmaansa, Keravalla myös työntekijät ottivat yhteyttä vankeihin.

Kaikki Suomenlinnan ja Helsingin vankilan vangit olivat tyytyväisiä sijoituslaitokseensa. Kaksi Helsingin vankilan vankia toi ilmi halukkuutensa avolaitosolosuhteisiin mutta kokivat Helsingin vankilan kuitenkin paremmaksi vaihtoehdoksi kuin Riihimäen vankilan. Riihimäen kaikki vangit olivat tyytymättömiä sijoitukseensa. Perusteluiksi nousivat perhesuhteiden ylläpidon hankaluus, opiskelumahdollisuuksien puuttuminen sekä kyvyttömyys edistää rangaistusajan suunnitelmaa.

”Voin noudattaa ransua täällä. Mut se perhesuhteiden ylläpito ku tää on suljettu vankila nii se on vaikeeta. Mul on perhetapaamisia mut mul on kuitenkin kaks piestä lasta 5- ja 7-vuotiaat, nii mä pelkään et menetän sen läheisyyden. Ne perhetapaamiset on kolmen viikon välein ja joka toinen kerta vaimo tulee ja joka toinen kerta koko perhe. Oon mä saanu kaks saatettuu lomaakin et kyl tääl vankilassa on saanukki näit hyvii asioita.” (Helsingin vankila)

”On oikea sijoituslaitos jos vertaa että sijoituslaitos olis Riihimäen vankila. Niin kyl tää on mulle oikee. Kyl mä ymmärrän ku oon tehny tämmösen vakavan rikoksen et ei mua voi heti laittaa minnekkään avotaloon.”

Riihimäen vangit toivat yksimielisesti esille, ettei rangaistusajan suunnitelmalla ollut heidän mielestään mitään merkitystä eikä sitä pystynyt edistämään kaikilta osin kyseisessä vankilassa. Myös aktiviteettien puuttuminen nostettiin esille. Kritiikkiä sai myös huonot urheiluvälineet ja vapaapainojen puuttuminen. Yksi vanki oli kertomansa mukaan siirretty tilanpuutteen vuoksi Keravalta Riihimäen vankilaan. Hän kertoo, ettei voi edistää rangaistusajan suunnitelmaa kyseisessä vankilassa mutta häntä ei hakemuksista huolimatta ole siirretty toiseen laitokseen. Hän kokee tullessa arviointikeskuksen taholta huijatuksi ja uskoo suorittavansa koko tuomion Riihimäen vankilassa.

”Tässä tuomiossa nii mä oon nyt kolme kuukautta tätä suorittanu nii ei oo vielä mitään tietoo miten tää homma etenee ku ensimmäistäkään ransun päivitystä ei oo tehty mut mä oon vapautunu kolme vuotta sitten edelliseltä tuomiolta nii silloin ransua ainoo joka noudatti, nii olin minä ite. Tein kaiken mitä siinä ransussa vaadittiin. Mä koen et mä noudatin sitä ite mut ei arviointikeskus eikä rise.”

”Ransun noudattaminen ei ainakaan vaikuta mihinkään. Ei oo kerrottu. Viime tuomiolla ransussa luki, että harkitaan tuomion loppupuolella avoimempia olosuhteita, koevapautta. Nyt niitä ei näemmä edes tarvinnu harkita sitten.”

”Tällä vankilalla ei oo mitään muuta tarkotusta ku laitostuttaa. Että jos vieddään kaikki aktiviteetti, pihalla on helkkari käsipainot tai jotain ja sit valiteaan et ei oo laittaa määrärahoi kunnollisiin urheiluvälineisiin. Sen mä ymmärrän, että suurinosa porukkaa vetää kamaa, mitä muuta täällä voi tehdä”

Siihen, että vanki kokee ettei rangaistusajan suunnitelmaa voi noudattaa kyseisessä vankilassa voi vaikuttaa paljon vangin oma näkemys toimintojen tarpeellisuudesta. Korkeamman turvallisuustason vankiloita voidaan jo lähtökohtaisesti pitää huonompina sijoituspaikkoina kuin matalampia, jo sen takia koska ne rajoittavat voimakkaammin yksilön vapautta liikkua. Se, ettei vanki omasta mielestään voi edistää rangaistusajan suunnitelmaansa kyseisessä vankilassa, ei tarkoita sitä, ettei vankilassa välttämättä ole sellaista toimintaa. Haastatellut vangit nostivat esille muun muassa sen, että kokivat jonkin tietyn asian edistävän ainoastaan rangaistusajan suunnitelmaansa kuten tietyn opiskelupaikan tai jonkin tietyn ohjelman toisessa vankilassa. Rangaistusajan suunnitelmassa mainitaan keinoja siihen, miten tavoitteita voi edistää kuten tässä tapauksessa vaikkapa Oma-ohjelman käyminen. Se ei kuitenkaan tarkoita, ettei haluttuun tavoitteeseen voisi päästä muilla keinoilla. Vanki voi olla muutoin haluton edistämään suunnitelmaansa niillä keinoilla mitä kyseisestä vankilasta löytyy.

Yhden Riihimäen vangin mukaan koko vankilasta kaksi ihmistä käy lomilla. Eniten vankien hermoon otti huonot perustelut siitä, miksei pääse lomille tai toiseen laitokseen kuten esimerkiksi rikolliset alakulttuurit ja ei lomakokemusta. Lisäksi ihmetystä aiheutti perustelu siitä, ettei opiskelu tue rikoksista irrottautumisesta vaikka vangit itse kokivat sen tärkeimmäksi tekijäksi rikoksista irrottautumisessa. Vankien mukaan rangaistusajan suunnitelmia ei päivitetä riittävästi Riihimäen vankilassa. Yksi vanki kertoi, ettei Riihimäen vankilassa ole riittävästi psyykkistä hoitoa hänen sairauksiinsa, eikä hän silti saa siirtoa Helsingin vankilaan.

”Ei. Täs talos ei tarvii haaveilla lomistakaan.”

”Perheleireistä vielä... tai oikeestaan parisuhdeleireistä. Kymmenkunta sinne haki ja saiko yks puollon talolta. Krisin järjestämä leiri ja talo ei puoltanu ketään hakijoita nii se leiri peruttiin sen takii et ei oo päteviä hakijoita. Siis onks tommoses pelleilyssä mitään järkee? Siel on elinkautisvankeja jotka on ikänsä naimisissa ja varmaan se parisuhde vaatis jonkinlaista terapiaa. Nii sen jälkeen talo ei puolla niitä. Tääl on kavereita, jotka ei kertaakaan oo ees hakenu lomia koska tyhjää saa pyytämättäki. Ei se kyllä kenenkään motivaatiota nosta että sieltä tulee sellasia haista paska vastauksia. Sit jos lähet valittaa niin se prosessi kestää kuukausia ja sit korjataan vähän syytä minkä takia et pääse.”

Riihimäen vankilasta nostettiin esille epäkohta omaisten tapaamisiin liittyen. Vankien kertoman mukaan arviointikeskus käyttää kielteisissä siirtoanomusperusteluissaan sitä, että Etelä-Suomessa on hyvät julkiset kulkuyhteydet ja välimatkat kohtuullisia. Vankien mukaan julkisilla kulkuyhteyksillä vankilaan tulo on hankalaa. He kertovat, että vankilalle menevä bussi lähtee kerran tunnissa ja on vankilla varttia vaille, jolloin tapaamiset tarkalleen alkavat. Vankien kertoman mukaan omaisten myöhästyessä edes minuutin, he eivät pääse tapaamiseen. Tämä aiheuttaa sen, että omaiset joutuvat lähtemään tunnin aikaisemmalla bussilla ja odottamaan ulkona tunnin. Tämä koettiin erityisen epämiellyttäväksi vaihtoehdoksi talvisin. Vankien mielestä asioiden eteenpäin vieminen kyseisessä vankilassa on turhaa, eikä hyödytä mitään. Kritiikkiä sai myös perhetapaamiset Riihimäen vankilassa (4-8 viikon välein), jotka ovat vankien näkemyksen mukaan harvemmin kuin Helsingin vankilassa (3 viikon välein).

”Tänne on hankalaa tulla julkisilla ku oot minuutinki myöhässä siit varttii vaille ajasta nii se on siinä. Oot matkustanu turhaan. Avopuolisolla menee 2 tuntii 45 minuuttia himasta tänne, jos on yheksältä tapaaminen nii se joutuu herää viideltä kaks vuotiaan tyttären kaa. Talvella esimerkiks tulla julkisilla. Ja ku haet siirtoanomusta nii lukee et Etelä-Suomen kulkuneuvot on ihan kohdalaisen hyvät. Et voihan täällä viedä asioita eteenpäin et sanoo jollekki mut se jää siihen sitte. Se on mitä on. Mä en ota ollenkaa tapaamisii viikonlopuks.”

”Sörkässähän se on hyvä et perhetapaamiset on kolmen viikon välein. Sörkässä näkee joka viikko saa lapsen syliin, tääl on pleksi.”

Vankeuden aikana tarkoitus on tukea perhesuhteiden säilymistä. Etelässä välimatkat on kohtuullisia ja julkiset kulkuyhteydet hyviä. Mikäli vankilan tapaamisaika on ajoitettu sillä tavalla, ettei siihen ainoalla julkisella kulkuyhteydellä järkevästi pääse, olisi se esimerkiksi hyvä

ajoittaa 15 minuuttia myöhemmäksi. Tämä asia on kuitenkin Riihimäen vankilan päätettävissä, ei arviointikeskuksen.

Riihimäen vangit toivat esille, että arviointi oli hyvä niin kauan kuin sitä kirjoitettiin. Yksi heistä tunsu olonsa niin huijatuksi, ettei aio enää allekirjoittaa mahdollista seuraavaa rangaistusajan suunnitelmaa. He kokivat noudattaneensa itse rangaistusajan suunnitelmaa mutta vankilat ja arviointikeskus eivät noudata.

”No se ransu oli ihan hyvä niin kauan ku sitä tehtiin et sen sijotteluajan. Sinne tuli järkevii juttuja ja hyvin se suunniteltiin mut siihen se sit jäi. Ei se oo pädenny mun kohal yhtään. Ja sit jos hoitaa asiat nii voidaan mennä tän suunnitelman mukasesti mut ei se sit menny nii. Jos mulle tulee viel kakku nii en mä kyllä allekirjota sitä ransua, mä tuun mielummin suoraan tänne. Et kyl mul on vähän semmonen vedätetty olo et pakko sanoo. Kyl se nyt oli viimeinen kerta. Et sit ku on näinki nuorena istunu jo näin pitkän kakun, ei siinä ihan syystä se on tullu mut sit ku mieltii et tollon ja tollon se helpottaa ja sit se tulee et voi vittu hei et nyt huijattiin.”

”Ei varmaan mitenkään voi motivoida. Ku se ransu pitäis eka nii sit varmaan mut ei tässä tilanteessa. Ehkä mä oon huono onninen ku mä oon nähny miten muil toimii se ja mul on toiminu ennen kans. Miten arviointiprosessia voi kehittää? No varmaan et olis joku laki et jos se paperi nyt allekirjotetaan et sen pitäis pitää.”

Vankien vastausten perusteella he kokivat eroavaisuuksia siinä miten eri vankiloissa voi edistää rangaistusajan suunnitelmaa. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että toisessa vankilassa voisi automaattisesti edistää huonommin rangaistusajan suunnitelmaa kuin toisessa. Näillä vankiloilla on kuitenkin erilainen turvataso ja vankiaines on erilaista. Avolaitoksissa esimerkiksi avautuu paremmat mahdollisuudet erilaisille toiminnoille, kun käytettävissä on myös kolmannen sektorin palvelut.

6 Johtopäätökset

Tuloksien johtopäätöksissä haetaan vastaukset tutkimusongelmiin aiemmin opinnäytetyössä esitellyn teoreettisen viitekehyksen avulla. Tutkimuskysymyksinä olivat: Mikä lisää vankien motivaatiota rangaistusajan suunnitelman mukaiseen toimintaan? Mikä heikentää vankien motivaatiota? Miten arviointikeskus voi kehittää arviointiprosessia? Tutkimuksesta saadut tulokset olivat samankaltasia arviointikeskuksen teettämän palaute-kyselyn kanssa.

6.1 Vankien motivaatiota lisääviä tekijöitä

Toimintaan motivoitumisen kannalta tärkeimpiä lähtökohtia on, että ihminen pitää tavoitteiden saavuttamista riittävän tärkeänä itselleen sekä hän kokee omaavansa niiden toteuttamiseen riittävät edellytykset (Särkelä 1994, 16-27). Vangit kokivat oman motivaation kaikkein

motivoivampana tekijänä, jolloin korostuu vankien omien tavoitteiden asettaminen rangaistusajan suunnitelmaa laadittaessa. Realistisia tavoitteita, perhettä, opiskelua ja lapsia pidettiin myös motivoivina tekijöinä. Asteittainen vapauttaminen nähtiin tärkeänä yhteiskuntaan sopeutumisen kannalta. Vangit toivoivat selkeämpiä suunnitelmia ja konkreettisempia edistymismahdollisuuksia. Eli hyvin suoritettu tuomio johtaa palkitsemisiin ja siihen, että voi päästä eteenpäin kuten avolaitokseen.

Vorovaikutuksella ja työntekijän persoonalla on keskeinen merkitys tuloksellisuuden kannalta asiakastyössä. Tällöin keskiöön nousee työntekijän välittävä ja paneutuva työote. Keskeisiä tekijöitä ovat tasa-arvoisuus asiakkaan ja työntekijän välillä, jossa molemmat tuovat oman näkökulmansa esille. Tavoitteellisessa asiakastyössä tavoitteiden asettaminen tapahtuu asiakkaan kanssa yhdessä ja lähtökohtana on, ettei niitä ole ennalta määritelty. (Rantanen 2009, 111-113.)

Rangaistusajan suunnitelman tavoitteita pidettiin tarkoituksenmukaisina, eli niissä on onnistuttu hyvin. Arviointikeskuksen työntekijöistä lähtökohtaisesti pidettiin ja heitä pidettiin myös ammatillisesti osaavina. Kaikki vangit kokivat, että olivat saaneet osallistua rangaistusajansa suunnitteluun. Erityismaininnan sai se, että vangin positiiviset ominaisuudet oli nostettu esiin arvioinnissa. Toisaalta negatiiviseen sävyyn kirjetetusta arvioinnista ei pidetty.

Asiakkaan motivaatio riippuu pitkälti siitä, mitä haluttavammaksi ja mitä helpommin saavutettavaksi hän kokee tavoitteensa. Mikäli asiakkaalle kyseisen tavoitteen saavuttaminen ei merkitse mitään tai hän kokee tavoitteen todella vaikeasti saavutettavaksi, hänen motivaationsa nähdä vaivaa asian eteen on heikkoa. (Vuori-Kemilä ym. 2007, 56-57.) Vaikka tavoitteiden asettaminen olikin vankien mielestä onnistunut hyvin, tavoitteiden saavuttaminen tuntui olevan joidenkin vankien kohdalla haasteellista. Osa vangeista toi esille, ettei kyseisessä vankilassa ollut rangaistusajan suunnitelman mukaista toimintaa.

Eniten rangaistusajan suunnitelma edellä menttiin vankien kertoman mukaan Suomenlinnan vankilassa, jossa jokaisella vangilla on omatyöntekijä, joka huolehtii suunnitelman toteuttamisesta. Vähiten suunnitelman koettiin vaikuttavan Riihimäen vankilassa, jossa ei vankien mukaan kukaan henkilökunnan puolelta ottanut yhteyttä vankeihin. Helsingin vankilassa oli sekä itse oltava aktiivinen mutta myös vankilan puolelta oltiin aktiivisia. Kehittämisehdotuksena kaikilla voisi olla samankaltainen omatyöntekijä. Tämä on vankiloiden asia, ei arviointikeskuksen kehittämismahdollisuuksissa.

Perhesuhteilla katsotaan olevan merkittävä kuntoutumista tukeva vaikutus. Siksi perhesuhteiden säilymiseen ja ylläpitämiseen tulisi kiinnittää erityistä huomiota vankeusaikana. (Rantanen 2009, 108.) Epäkohdaksi nostettiin Riihimäen vankilassa tapaamisajat. Arviointikeskus

käyttää sijoitteluperusteena (omaisten kannalta) sitä, että välimatkat Etelän alueella ovat kohtuulliset ja julkiset kulkuyhteydet hyvät. Vankien kertoman mukaan ainoa bussi joka vankilalle menee on vasta pysäkillä siihen aikaan kun tapaamiset alkavat, eikä tapaamisiin pääse minuuttiakaan myöhässä. Tapaamisaikojen paremmalla ajoittamisella voitaisiin tukea perhe-suhteiden säilyttämistä. Tämäkään ei valitettavasti ole arviointikeskuksen ratkaisema asia vaan Riihimäen vankilan.

Rangaistusajan suunnittelua ja siviiliin siirtymisen valmistelua pidetään olennaisena osana uusintarikollisuuden ehkäisyssä. Nykypäivänä kuntoutuksessa on kiinnitetty huomiota kuntoutusjatkumoon, missä panostetaan rangaistusajan suunnitteluun sekä kuntoutusketjun turvaamiseen edelleen vankeudesta vapauteen. Tämä tapahtuu asteittaisen vapauttamisen eli avovankiloiden ja koevapauden kautta. (Rantanen 2009, 108.) Vangit kokivat selkeät suunnitelmat ja jatkopolutuksen motivoiviksi tekijöiksi. Jo ihan yhteiskuntaan integroitumisen kannalta jatkopolutus ja asteittainen vapauttaminen on tärkeää, ettei lähdetä laitostuneena muovipussin kanssa vankilan portista ulos. Toisaalta on sellaisiakin vankeja, jotka ovat vaaraksi muille ihmisille ja vangeille, eikä heitä vain yksinkertaisesti pysty siirtämään avoimempiin olosuhteisiin.

6.2 Vankien motivaatiota heikentäviä tekijöitä

Vangit nostivat esille vankiloissa toimintojen puuttumisen motivaatiota heikentävänä ja päih-teiden käyttöä lisäävänä tekijänä. Eniten päih-teiden käyttöä tuotiin ilmi Riihimäen vankilassa sekä Helsingin vankilassa normaaliosastoilla. Vangit toivat ilmi motivaatiota heikentävinä tekijöinä turhautumiset, jotka aiheutuivat avoimuuden puutteesta, huonoista perusteluista sekä siitä, ettei hyvä käyttäytyminen johda mihinkään. Turhautumista aiheutti myös kyvyttömyys toteuttaa rangaistusajan suunnitelmaa sekä tasapuolisen kohtelun puuttuminen.

Motivaatiota heikentävänä tekijänä esiin nousi vastausten perusteella jonkinasteinen läpinäkyvyyden ja avoimuuden puuttuminen viranomaistoiminnassa. Pääsääntöisesti työntekijöitä ja heidän käyttäytymistään pidettiin asiallisena ja monet vangit ymmärsivät erimielisyyksistään huolimatta heidän hoitavan vain työtään. Läpinäkyvyys nousi esille kuitenkin siinä, miten vankeja on informoitu eri asioista, mihin asioihin ei olla haluttu antaa suoraa vastausta tai mikä on salassapidettävää tietoa. Lähtökohtaisesti viranomaistoiminnan pitäisi olla mahdollisimman avointa ja julkista (Mäenpää 2011, 28-29, 59-70; Hallintolaki 2003). Rikosseuramusalalla painottuu kuitenkin vahvasti turvallisuuskulma, jonka takia kaikki toiminta ei voi olla julkista. Tietojen salaamisella pyritään turvaamaan vankilan ja muiden vankien turvallisuus.

Erityisesti ensikertalaiset kokivat saaneensa liian vähän informaatiota asioista, kuten siitä mikä rangaistusajan suunnitelma on ja mikä merkitys sillä on rangaistusaikana. Ensikertalaiset saattavat olla ensimmäisessä arviointitilanteessa myös niin hämmentyneitä, että heiltä menee koko informaatio aivan ohi. Useat vangit kokivat, ettei heille oltu kerrottu mihin rangaistusajan suunnitelman noudattaminen tai noudattamatta jättäminen vaikuttaa eikä myöskään kehen olla yhteydessä rangaistusajan suunnitelman edistämiseksi.

Keskeisenä kehittämisen lähtökohtana rikosseuraamusalalla pidetään nykyään vaikuttavuuden ajatusta, jolloin ei huolehdi pelkästään rangaistusten täytäntöönpanosta vaan keskitytään myös uusintarikollisuuden ehkäisyyn. Uusintarikollisuuden ehkäisy vaatii tiivistä yhteistyötä rikosseuraamusalan eri toimijoiden välillä. (Rantanen 2009, 7.) Osa vangeista näki puutteellisen rikosseuraamuslaitoksen eri toimijoiden yhteistyön esimerkiksi arviointikeskuksen, turvallisuussektorin ja kuntouttavan sektorin välillä. Tämä koettiin turhauttavana ja motivaatiota heikentävänä tekijänä.

Närkästystä vangeissa aiheutti turvallisuusrekisteriin merkittävät asianomaiselta itseltään salassapidettävät tiedot, joita pääsevät katsomaan vain tietyt henkilöt. Vangit kokivat näiden merkintöjen vaikeuttavan mahdollisuuksia saada lomia ja edetä avotuloon ym. Kritiikkiä sai erityisesti näiden merkintöjen aiheettomuus vankien silmissä. Kysymys on kuitenkin vankien subjektiivisista kokemuksista, toisaalta merkinnät voidaan nähdä aiheellisiksi ja vangit saattavat ”uhriuttaa” itsensä. Absoluuttisella totuudella ei tämän tutkimuksen kannalta ole kuitenkaan merkitystä, koska tutkimus koskee vankien omia näkemyksiä. Huonot perustelut tai perustelut, jotka ovat salaisia ja joita itse ei saa tietää, voivat aiheuttaa kenessä tahansa närkästystä. Viranomaistoiminnan tulisi olla aina mahdollisimman avointa ja hyvin perusteltua, varsinkin kun sillä puututaan yksilön oikeuksiin ja velvollisuuksiin (Mäenpää 2011, 28-29, 59-70; Hallintolaki 2003).

Vangit toivat rangaistusajan suunnitelman noudattamisen vaikeuden esille motivaatiota heikentävänä tekijänä. Epäkohtana pidettiin sitä, että joidenkin vankien kohdalla ei rangaistusajan suunnitelmalla tuntunut olevan samanlaista merkitystä (esim. jr-vangit). Vankien sijoittamisessa vankilaan, tulee aina huomioida vangin riskitaso (What Works 2003, 19.) Avolaitosolosuhteisiin sijoitettaessa edellytyksenä on päihitteettömyys ja se, että henkilön voidaan olettaa noudattavan avolaitoksen järjestystä. Vanki tulee sijoittaa suljettuun laitokseen mikäli epäillään, että hän jatkaa rikollista toimintaa. Vanki voidaan sijoittaa suljettuun laitokseen mikäli avolaitoksessa ei ole tilaa. (Vankeuslaki 2005, 9 §.)

Riskianalyyseissa työntekijöiden on tunnistettava riskit, niiden suuruus ja todennäköisyys. Liian avoimiin olosuhteisiin sijoitettaessa vangit voivat aiheuttaa toisenlaisia kustannuksia esimerkiksi pakenemalla (What Works 2003, 22.) Jos vangeilla on kytköksiä järjestäytyneeseen

rikollisuuteen ja heidän voidaan olettaa jatkavan rikosten tekemistä rangaistusaikana, avolaitokseen sijoittaminen voi luoda olennaisen riskin vankilaturvallisuudelle. Avolaitossijoituksissa onkin tärkeää pohtia tämä sijoitus voi pahimmillaan epäonnistua, aiheuttaako se haittaa vain vangille itselleen vai myös muille ihmisille. Tällöin voidaan pohtia esimerkiksi törkeistä huumeausainerikoksista tuomittujen kohdalla kuinka iso riski on siihen, että he jatkavat huume-kaupan pyörittämistä avolaitoksessa.

Osa vangeista toi esille, ettei toiminta ollut heidän mielestään tasapuolista. He kokivat toisille annettavan monta mahdollisuutta ja toisille ei yhtään. Rikosseuraamuslaitoksen omat linjaukset tukevat sitä, että toiminnan pitäisi olla mahdollisimman tasapuolista, yhdenvertaista ja uskoa ihmisen kykyyn muuttua ja kasvaa (Arvot ja strategia 2016). Jos katsotaan ihmisen kuuluvan järjestäytyneeseen rikollisuuteen, asettaako se vangin eri arvoiseen asemaan muiden kanssa?

Riski- ja turvallisuusnäkökulma tulee aina huomioida rangaistusajan suunnittelussa, jotta voidaan taata paitsi vankilaturvallisuus; niin vankien kuin henkilökunnan mutta myös siviilien turvallisuus. Vankiloissa, erityisesti Riihimäen vankilassa on tiettyjä vankiryhmiä, jotka vaikeuttavat vankilan turvallisuuden ylläpitämistä sekä muiden vankien keskinäistä dynamiikkaa, kuten esimerkiksi järjestäytyneet rikollisjengit. Toisaalta voidaan miettiä, että mikä hyöty on tehdä rangaistusajan suunnitelma sellaisille vangeille, jotka eivät sitä kuitenkaan voi noudattaa vaikka haluaisivat tai sen noudattaminen ei johda mihinkään? Tuhlataanko siinä vain resursseja? Vaihtoehtoisesti vanki voi itse kokea, ettei voi noudattaa rangaistusajan suunnitelmaa kyseisessä vankilassa, vaikkei tämä pitäisi paikkaansa. Ristiriidassa sijoituksen kannalta saattavat olla vankilaturvallisuuden näkökulma ja kuntoutustarpeen näkökulma. (Laine 2014, 305). Teoriassa kaikkein vaarallisin korkean uusimisriskin omaava vanki on eniten kuntoutustarpeessa, mikäli ajatellaan yhteiskunnan etua. (Laine 2014, 305).

Arviointi perustuu RNR-malliin, jossa intensiivinen kuntouttava toiminta suunnataan korkean riskin vangeille. RNR-mallia on kritisoitu siitä, että sitä käytetään enemmän hallinnon resursien näkökulmasta kuin yksilöiden oikeaan auttamiseen. Tämän mallin on sanottu johtavan entisestään tiettyjen jo valmiiksi syrjäytyneiden henkilöiden leimautumiseen ja eristäytymiseen. Liiallisten negatiivisten riskien etsimisen sijaan on haastajaksi noussut muut teoriat ja GLM-malli, jotka keskittyvät etsimään suojaavia tekijöitä riskitilanteissa. RNR-mallissa tarpeet on samoja dynaamisten riskitekijöiden kanssa, joka tarkoittaa tarpeiden määrittelyn tulevan ulkoapäin eikä kysymällä rikoksentekijältä itseltään. Silloin myös interventiot tapahtuvat ulkoapäin. Jos vangit eivät halua heille asetettuja interventioita, voiko niistä silloin olla mitään apua? (Laine 293-294, 296.) Useat vangit toivat esille, että heiltä oli kysytty arviointitilanteessa myös omat tavoitteet. Tämä korostui enemmän matalan riskitason vangeilla.

Haastavaa arviointitilanteessa saattaa olla se, etteivät vangit välttämättä tuo ilmi omia tavoitteita tai tavoitteet ovat sellaisia, joita ei nähdä desistanssia tukevinä.

Yksi voimakkaimmista rikollisuuden kanssa korreloivista tekijöistä on rikollinen seura sekä siihen liittyvät suhteet. Nykypäivän haasteena on lisääntyvä määrä rikollisjengien jäseniä vankeinhoidossa. Miten katkaista näin vahvat ystävyyssuhteet kun saattavat vieläpä olla samassa laitoksessa keskenään vuosikausia. Vastaavasti rikoksista irtaantuminen edellyttää vanhojen toiminta-areenojen muuttamista ja uusien luomista. (What Works 2003, 17; Särkelä 1994, 18.) Jengiläiset eivät itse nähneet kerhosta irrottautumisesta tärkeänä tekijänä rikoksista irrottautumisessa vaan huomio keskittyi enemmänkin opiskelun ja perhesuhteiden tukemiseen.

Yhtenä ongelmakohtana voidaan nykykuntoutuksessa nähdä oikeudenmukaisuus. Ketkä sitten pääsevät ohjelmiin ja ketkä luokitellaan parantumattomiksi? Toteutuuko tasa-arvo? (Laine 2014, 299.) Vankien tarpeisiin vaikuttamalla, pienennetään uusimisriskiä ja juuri korkean uusimisriskin omaavien vankien kohdalla interventiot pitäisi olla laajoja. Rikosseuraamuslaitos onkin linjannut, että pitäisi panostaa eniten niihin, joilla uusimisriski on korkea. Tämähän tarkoittaa toisaalta juuri jr-rikollisia. Mutta siitä mikä hyöty on panostaa rikollisen elämäntavan valinneisiin ihmisiin, onko se vain resurssien tuhlausta?

Vangit toivat esille sen, ettei Riihimäen vankilassa ole rangaistusajan suunnitelman mukaista toimintaa ja siksi heidän mielestään sijoituslaitos on väärä. Toisaalta korkean riskin vangit eivät välttämättä halua osallistua mihinkään laajempaan kuntouttavaan toimintaan. Arvioinnissa on voitu määrittää rikosentekijän dynaamiset riskitekijät toisenlaisiksi kuin vanki itse asian näkee esimerkiksi opiskelupaikan tai psyykkisen kuntoutuksen kannalta.

Rangaistusajan suunnitelman täytäntöönpanosta vastaa sijoitusvankila ja suunnitelmaa on seurattava vähintään kolmesti vuodessa. Mikäli todetaan välttämättömäksi poiketa rangaistusajan suunnitelman mukaisista tavoitteista tai suunnitelman toteutuminen edellyttää vangin siirtoa toiseen vankilaan, tulee vankilan tehdä sijoittajayksikölle esitys suunnitelman muuttamisesta (Valtioneuvoston asetus vankeudesta 2015, 16 §.) Vankien kertoman perusteella rangaistusajan suunnitelmia ei oteta tarkasteltavaksi riittävän usein Riihimäen vankilassa. Samoja tuloksia on saatu Hännisen tutkimuksessa muista vankiloista.

Systeemin heikkona kohtana pidettiin juurikin motivointia, jossa hyvä käytös johtaa johonkin. Kehittämisehdotuksena pyrittiin kehittämään jonkin näköinen palkitsemisjärjestelmä, jossa hyvin suoritettu tuomio johtaa myös jonkin näköisiin ”palkitsemisiin”. Enemmän yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa toivottiin vankien keskuuteen, sen sijaan, että toiset saavat useita mahdollisuuksia ja toiset eivät ainuttakaan. Tietenkin aina riskit ja turvallisuusnäkökulma täytyy huomioida kaikessa.

6.3 Arviointiprosessin kehittäminen

Vankien näkemyksen mukaan arviointiprosessia voi kehittää nopeuttamalla sitä ja lisäämällä toimintoja arviointiosastolle. Lisää toimintoja toivottiin myös yleisesti vankiloihin. Hallintolain mukaan viranomaisen on käsiteltävä asia ilman aiheetonta viivytystä (Mäenpää 2011, 28-29, 59-70; Hallintolaki 2003). Arviointi kestää joidenkin kohdalla liian kauan. Asiaan vaikuttaa valtion säästötoimet ja resurssipula, joka on vaikuttanut koko rikosseuraamuslaitoksen toimintaan; ei vain ole riittävästi resursseja käsitellä asioita nopeammin. Arviointia muilla osastoilla voitaisiin lisätä mutta se tuo omat haasteensa koska arviointia ei vielä ole suoritettu. Samasta syystä toimintojen lisääminen arviointiosastolle on haastavaa.

Arvioinnissa lokeroiminen ja tiettyjen termien käyttäminen aiheuttivat vangeissa närkästystä kuten ”syrjäytynyt” ja ”rikolliset alakulttuurit”, joita vangit eivät oikein ymmärtäneet. Termejä voisi avata enemmän niin, ettei vangeille jää epäselvyyksiä. Toisaalta kysymys saattaa olla mielipide-eroista, eikä kyseinen vanki itse koe itseään sellaiseksi. Aina joku termi saattaa jossakin ihmisessä aiheuttaa närkästystä.

Vorovaikutuksella ja työntekijän persoonalla on keskeinen merkitys tuloksellisuuden kannalta asiakastyössä, jolloin keskiössä on työntekijän välittävä ja paneutuva työote (Rantanen 2009, 111-113). Riskien lisäksi rikosentekijöiden resurssit ja vahvuudet tulee tunnistaa. Niiden avulla voidaan ylittää desistanssiin liittyviä esteitä. (Laine 2014, 297-298.) Asiakkaan motivaatio riippuu pitkälti siitä, mitä haluttavammaksi ja mitä helpommin saavutettavaksi hän kokee tavoitteensa (Vuori-Kemilä ym. 2007, 56-57). Vangit pitivät arviointitilanteessa arvioijan ammattitaitoisesta ja paneutuvasta työotteesta. Vankeja osallistavasta rangaistusajan suunnittelusta pidettiin ja omat vaikuttamismahdollisuudet lisäsivät vankien motivaatiota. Vankien vahvuuksien korostaminen koettiin positiivisesti ja toisaalta negatiiviseen sävyyn kirjoitetusta arvioinnista ei pidetty. Kehittämisehdotuksena voitaisiin etsiä ja korostaa enemmän vankien vahvuuksia.

Jokaisella on oikeus saada riittävästi perusteltu päätös (Mäenpää 2011, 28-29, 59-70; Hallintolaki 2003). Vangit toivoivat enemmän avoimuutta ja läpinäkyvyyttä niin arviointikeskuksen kuin vankiloiden puolelta. Vangit kokivat, ettei heille kerrottu tosiasiallisia perusteluja päätöksille ja toiminnalle vaan annettiin huonoja ja riittämättömiä vastauksia. Suoraan sanomista pidettiin parempana vaihtoehtona. Kehittämisehdotuksena lisättäisiin avoimuutta ja läpinäkyvyyttä perustelemalla päätökset riittävästi. Ensisijaisesti käytettäisiin muita perusteluja kuin salassa pidettäviä.

Lähtökohtaisesti viranomaistoiminnan pitäisi olla mahdollisimman avointa ja julkista (Mäenpää 2011, 28-29, 59-70; Hallintolaki 2003). Ensikertalaiset kokivat saaneensa liian vähän tietoa rangaistusajan suunnitelmista niitä laadittaessa. Kehittämisehdotuksena ensikertalaisille voisi ilmaista asian useaan otteeseen ja selkeästi, että he ymmärtävät informaation merkityksen rangaistusaikana. Useat vangit eivät myöskään tienneet mihin rangaistusajan suunnitelman noudattaminen tai noudattamatta jättäminen vaikuttaa, eikä kehen olla yhteydessä rangaistusajan suunnitelman edistämiseksi. Nämä voisi olla hyvä kertoa jo rangaistusajan suunnitelmaa laadittaessa. Jotkut vangit kokivat rangaistusajan suunnitelman tavoitteet hyväksi mutta keinojen määrittelyn niiden saavuttamiselle puutteellisiksi. Jotkut vangit myös ymmärsivät keinoissa mainitut ohjelmat pakollisiksi asioiksi rangaistusajan suunnitelman edistämiseksi. Tämä aiheutti vangeissa turhautumista silloin, kun kyseistä ohjelmaa ei ollut sijoitusvankilassa. Tavoitteiden saavuttamiseksi voisi mainita useita keinoja tai painottaa, ettei kyseinen keino ole ainoa tapa edistää rangaistusajan suunnitelmaa, vaan pääpaino on tavoitteen saavuttamisella. Voi olla myöskin, että nämä asiat on ilmaistu selkästi haastattelutilanteessa mutta ne menevät vangilta ohi, jos uutta asiaa tulee paljon.

Myönteisen muutoksen saavuttaminen pitää motivaatiota yllä ja motivaation ylläpitämisen kannalta onkin tärkeää asettaa tavoitteet mahdollisimman realistisiksi sekä asettaa erilaisia välitavoitteita. (Vuori-Kemilä ym. 2007, 57.) Yhdenvertaisuusperiaatteen mukaan kaikkia tulee kohdella tasapuolisesti (Mäenpää 2011, 28-29, 59-70; Hallintolaki 2003). Ristiriidassa sijoituksen kannalta saattavat olla vankilaturvallisuuden näkökulma ja kuntoutustarpeen näkökulma (Laine 2014, 305). Rikosseuraamuslaitoksen arvoihin kuuluu usko ihmisen kykyyn muuttua ja kasvaa (Arvot & strategia 2016). Vangit toivoivat sitä, että kaikille annettaisiin samat mahdollisuudet. He kokivat palkitsemisjärjestelmän puutteellisuuden motivaatiota heikentäväksi tekijäksi. Selkeitä suunnitelmia ja jatkopolutusta pidettiin motivaatiota lisäävinä tekijöinä. Erityisesti toivottiin konkreettisia asioita ja päivämääriä, jolloin pääsee eteenpäin jos tuomio on hyvin suoritettu. Lisäksi toivottiin pidempää kuin viiden vuoden suunnitelmaa sekä vastausta siitä milloin on mahdollista päästä avotuloon tai lomille. Rangaistusajan suunnittelua ja siviiliin siirtymisen valmistelua pidetään olennaisena osana uusintarikollisuuden ehkäisyssä (Rantanen 2009, 108.) Kehittämisehdotuksena voitaisiin palkita onnistumisista sekä tehdä selkeämpiä suunnitelmia ja jatkopolutusta.

7 Pohdinta

Opinnäytetyön oli tarkoitus valmistua mahdollisimman nopeasti, viimeistään 2017 kevään aikana. Opinnäytetyöprosessiin meni kuitenkin kaiken kaikkiaan aikaa 1,5 vuotta. Opinnäytetyö ei pysynyt aikataulussa omien henkilökohtaisten syiden vuoksi muttei myöskään sen vuoksi, ettei haastateltavia vankeja meinannut löytyä. Tämä osaltaan heikensi myös motivaatiota opinnäytetyön tekemistä kohtaan. Yhteistyö työelämän kanssa olisi voinut toteutua

paremmin, emme ehtineet tapaamaan kertaakaan. Työelämäedustajani sattui olemaan pidempään pois töistä, joten vaikeuksia oli jo opinnäytetyösopimuksesta lähtien. Otin useamman kerran yhteyttä ja asiaan piti palata myöhemmin mutta en saanut myöhemminkään vastausta.

Vangit yritettiin hankkia tutkimukseen vankiloiden ilmoitustaululle laitettavilla lapuilla mutta ne eivät juurikaan tuottaneet tulosta. Vangit itse kertoivat, etteivät lue ilmoitustaulua juuri koskaan. Tutkimuksen olisi ehkäpä voinut helpommin toteuttaa esimerkiksi niin, että arviointihetkellä vangeilta olisi kysytty osallistumishalukkuutta tähän tutkimukseen ja näin olisi voinut myös saada tiedon siitä, keitä he ovat ja missä vankilassa. Potentiaalisten vankien paikallistamisen ja hankkimisen vaikeuden vuoksi aikarajaa jouduttiin pidentämään, eikä tutkimuksen vuoksi kohdistu pelkästään vankeuden alkuaikaan. Vangit saatiin tutkimukseen mukaan suhteilla vankilahenkilökuntaan, jotka joutuivat näkemään paljon vaivaa kyseisten vankien etsimiseen. Kiitos siitä kuuluukin heille. Tutkimusta ei välttämättä olisi voinut suorittaa ollenkaan ilman heitä.

Mielestäni opinnäytetyön aihe on haastava ja vaatii paljon tietoa eri rikosseuraamuslaitoksen toimijoiden työnkuvasta ja prosesseista. Aiheen tutkimista helpotti se, että olen itse ollut harjoitteluissa ja töissä niin kuntouttavalla kuin turvallisuuspuolella. Olin myös viimeisen harjoittelun arviointikeskuksessa, joka edesauttoi tietämystäni arviointikeskuksen työnkuvasta. Olen itse melko tiedonjanoinen ja haluan oppia, siksi tietämykseni rikosseuraamusalan toimijoista on opiskeluaikana karttunut huimaa vauhtia. Olen opiskellut opinnäytetyössä käytettyä teoriaa jo aiemminkin, siksi mikään ei ihan uutena tullutkaan. Olisin kaivannut työhön enemmän arviointikeskuksen näkemystä, koska heillä on laaja osaaminen monista alueista rikosseuraamusalalla. Tällöin työhön olisi voinut saada monipuolisempaa näkökulmaa ja olisin voinut kysyä lisää asioista, joista en itse tiedä kauheasti.

Positiivisena asiana koen kuitenkin saaneeni haastateltavista vangeista hyvin materiaalia irti. Haastavaa oli joidenkin vankien kohdalla haastattelun pitkittyminen ja aiheen rönsyily; jouduin monta kertaa palaamaan kysymykseen, enkä välttämättä saanut siihen siltikään vastausta. Erityisen haastavaa oli aineiston analysointi koska analyysitekniikoiden tunteminen on puutteellista. Vangit tuottivat paljon materiaalia ja vastasivat useampaan kysymykseen kerralla mikä vaikeutti analyysin järjestelemistä. Käsitykseni siitä, miten tutkimus oli tarkoitus tehdä poikkesi paljon siitä, miten se kuuluisi tehdä. Minun olisi ollut hyvä tutustua enemmän tutkimusmenetelmiin, erityisesti laadullisen tutkimuksen menetelmään ja analyysitapoihin.

Jos pohdin opinnäytetyöprosessia oman oppimisen kannalta niin vaikeinta itselleni on ollut prosessin aikana tulleet turhautumiset. Turhautumisherkkyttä lisäsivät haasteet henkilökohtaisessa elämässä, jotka heijastuivat paljon opinnäytetyön tekemiseen. Olisin kaivannut

opinnäytetyöprosessiin selkeämpää ohjausta. Se, miten tutkimus toteutetaan vaihe vaiheelta oli aika hämärän peitossa, koska kyseessä on ensimmäinen tekemäni tutkimus. Oppimistani olisi tukenut tutkimuksen suorittamisen laajempi läpikäyminen esimerkiksi opinnäytetyöpa-joissa ja konkreettisempien ohjeiden saaminen etukäteen. Selkeämmillä vastauksilla ja kannustavan palautteen antamisella olisi myös voitu tukea oppimistani.

7.1 Pohdintaa tutkimuksen luotettavuudesta

Tutkimus on pyritty tekemään tutkimuseettisiä periaatteita noudattaen. Olen pyrkinyt säilyttämään objektiivisuuden tutkimusta tehtäessä, että saadut tulokset olisivat mahdollisimman luotettavia, käyttökelpoisia ja hyödynnettäviä arviointikeskuksen kehittämistoiminnassa. En saanut haastateltavia kaikista Etelän alueen vankiloista, puuttumaan jäi Jokelan vankila ja Keravan vankila. Haastattelemani vangit olivat kuitenkin olleet aikaisemmin näissä vankiloissa, joten ne eivät kokonaan rajautuneet työn ulkopuolelle. Vangit olivat myös olleet muiden alueiden vankiloissa. Sain vankeja kuitenkin yhdestä avovankilasta ja kahdesta suljetusta vankilasta, jotka ovat toistensa ääripäitä. Tämä tekee tutkimuksesta luotettavamman ja helposti siirrettävämmän.

Tutkimustulokset eivät kuitenkaan ole suoraan siirrettävissä esimerkiksi toiseen rikosseuraamusalueeseen, koska vankiloiden välillä on niin paljon eroavaisuuksia. Yleisellä tasolla kuitenkin, mikä vankien mielestä lisää motivaatiota tai heikentää sitä, tulokset ovat siirrettäviä kaikkialle. Tutkimuksen luotettavuutta lisää tutkimuksen vankijakauma, jossa oli kaiken ikäisiä ja erilaisista rikoksista tuomittuja kuin myös vankilakertalaisuus vaihteli laidasta laitaan. Tuomion pituushaarukka vaihteli myös aina lyhyistä tuomioista elinkautisiin tuomioihin. Tällöin tutkimus ei keskity vain johonkin tiettyyn vankiryhmään.

Tutkimukseen on vaikuttanut oma ymmärrykseni arviointikeskuksen ja vankiloiden toiminnasta, paitsi työharjoitteluiden myös kesätyön kokemusteni pohjalta. Objektiivisuuden säilyttämiseksi työn tarkastelu monessa valossa nousi keskeiseen rooliin. Työn tarkastelu monessa valossa edellyttää kuitenkin laajaa tietämystä ja osaamista rikosseuraamusalan eri osa-alueista, kuten arvioinnista, kuntoutuksesta, turvallisuudesta sekä vankiloiden toiminnasta. Opiskelijana minulla ei välttämättä ole kauhean laajaa osaamista kaikista alueista. Olen yrittänyt kuitenkin oman osaamiseni kautta pohtia opinnäytetyössä asioita mahdollisimman monesta näkökulmasta objektiivisuuden säilyttämiseksi.

7.2 Kehittämisen- ja jatkotutkimusehdotukset

Koska rangaistusajan suunnitelmia on tutkittu melko vähän eikä muissa maissa ole samanlaista rangaistusjärjestelmää kuin Suomessa, aiheesta tehdyt tutkimukset olisivat tarpeellisia. Kehittämisehdotukset arviointikeskukselle onkin mainittu jo johtopäätöksissä, koska aihe oli kokonaan omana tutkimuskysymyksenään. Rangaistusajan suunnitelmat ovat tutkimuksen aiheena melko laaja-alaisia, joita voidaan tarkastella monesta eri näkökulmasta. Rangaistusajan suunnitelmien toteuttaminen vankiloissa voisi olla hyvä jatkotutkimusaihe, missä keskitytään enemmän vankilanäkökulmaan ja siihen mitä toimintoja vankilassa on tarjolla ja vastaako toiminta vangin rangaistusajan suunnitelmaa.

Lähteet

Kirjalähteet:

Densley, J. 2013. *How Gangs Work: An Ethnography of Yout Violence*. New York: Palgrave Macmillan.

Farrall, S., Hunter, B., Sharpe, G. & Calverlay, A. 2014. *Criminal careers in transition : the social context of desistance from crime*. Oxford University Press. (RSKK)

Farrall, S. & Calverley 2006. *Understanding desistance from crime: emerging theoretical directions in resettlement and rehabilitation*. Maidenhead: Open University Press, 2006

Kossila, L. 2017. Kooste Arviointikeskuksen teettämästä palautekyselystä vangeille.

Laine, M. 2014. *Kriminologia ja rankaisun sosiologia*. Helsinki: Tietosanoma Oy. 2.painos

Mäenpää, O. 2011. *Oikeus hyvään hallintoon*. Helsingin yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta. Unigrafia Oy Yliopistopaino: Helsinki.

Rantanen, T. *Laurea-ammattikorkeakoulu 2009. Kuntoutus, vaikuttavuus ja kehittäminen: näkökulmia rikosseuraamusalan työn kehittämiseen*. Vantaa: Edita Prima Oy.

Särkelä, A. 1994. *Sosiaalityön asiakas subjektina ja ei-subjektina*. Hakapaino Oy. 2.muuttamaton painos.

Tyni, S. *Rikosseuraamuslaitos 2015. Väitöskirja. Vankeinhoidon vaikuttavuus : onko kuntoutukselle tilastollisia perusteita?*

Vankeinhoidon koulutuskeskus. *What Works -seminaarin esitelmät 2003*. Dark Oy Vantaa.

Vilen, M., Leppämäki P. & Ekström L. 2008. *Vuorovaikutuksellinen tukeminen*. Helsinki: WSOY

Vuori-Kemilä, A., Stengård, E., Saarelainen, R. & Annala, T. 2007. *Mielenterveys- ja päihde-työ: yhteistyötä ja kumppanuutta*. 4. uudistettu painos. Helsinki: WSOY

Sähköiset lähteet:

Aaltonen, M. & Tyni, S. 2017. *Haaste. Vaikuttavuuden arviointi rikosseuraamusalalla*. Viitattu 17.11.2017.

<http://www.haaste.om.fi/fi/index/lehtiarkisto/haaste12017/vaikuttavuudenarviointirikosseuraamusalalla.html>

Good lives model. Information. Viitattu 27.11.2017

<http://goodlivesmodel.com/information>

Hallintolaki 2003. Viitattu 6.10.2016.

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2003/20030434#L2P6>

Hänninen, A. *Rangaistusajan suunnitelman arviointi vankilassa 2016*. Pro Gradu -tutkielma. Viitattu 27.11.2017

http://epublications.uef.fi/pub/urn_nbn_fi_uef-20160480/urn_nbn_fi_uef-20160480.pdf

Jyväskylän yliopisto 2015. *Laadullinen tutkimus*. Viitattu 1.10.2017.

<https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/tutkimusstrategiat/laadullinen-tutkimus>

- Kivivuori J. 2011. Portti vapauteen. Mistä rikollisuus johtuu? Viitattu 17.11.2017
http://www.porttivapauteen.fi/tietoa/tietopankki/2455/mista_rikollisuus_johtuu
- Laine 2012. Haaste. Korpernikaaninen kumous. Viitattu 17.11.2017
<http://www.haaste.om.fi/fi/index/lehtiarkisto/haaste32012/korpernikaaninenkumous.html>
- Riila, S. 2012. Opinnäytetyö. Vankeusajan suunnittelusta toimintaan; Tapauskohtainen realistinen arviointitutkimus rangaistusajan suunnitelmien toteuttamisesta. Viitattu 27.11.2017
<https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/46799/OT%20Sanna%20Riila%202012.pdf?sequence=1>
- Rikosseuraamuslaitos 2015. Vankeusrangaistuksen ja sakon muuntorangaistuksen täytäntöönpanon aloittaminen ja rangaistusajan suunnittelu. Viitattu 17.11.2017.
<http://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/seuraamukset/saannokset/maarayksetjaohjeet/vankeusrangaistuksenjasakonmuuntorangaistuksentaytantonpano-naloittaminenjarangaistusajansuunnitteludnro50042015.html>
- Rikosseuraamuslaitos 2017. Arvot ja strategia. Viitattu 6.10.2017
<http://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/rikosseuraamuslaitos/arvot.html>
- Rikosseuraamuslaitos 2017. Arviointikeskukset. Viitattu 16.10.2017
<http://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/taytantonpano/vankeusrangaistukseentuomittujen-sijoittelujasiirtaminen/arviointikeskukset.html>
- Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. 2006. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietoviranto. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. 6.3.2. Teemahaastattelu; Strukturoitu ja puolistrukturoitu teemahaastattelu. Viitattu 1.10.2017.
http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L6_3_2.html
- Seitamaa-Hakkarainen P. 2014. Metodix. Kvalitatiivinen sisällön analyysi. Viitattu 1.10.2017.
<https://metodix.fi/2014/05/19/seitamaa-hakkarainen-kvalitatiivinen-sisallon-analyysi/>
- Tilastokeskus 2016. Uusintarikollisuus. Viitattu 27.11.2017
http://www.tilastokeskus.fi/til/syyttr/2016/syyttr_2016_2017-09-29_kat_001_fi.html
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta (TENK) 2012. Hyvä tieteellinen käytäntö. Viitattu 27.11.2017
<http://www.tenk.fi/fi/hyva-tieteellinen-kaytanto>
- Tyni, S. & Blomster, P. 2012. Vähentävätkö vankitoiminnot uusintarikollisuutta? Viitattu 27.11.2017
https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/101725/YP62012_Tyni.pdf?sequence=1
- Vankeuslaki 2005. Viitattu 13.10.2016
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2005/20050767>.
- Valtioneuvoston asetus vankeudesta 2006. Viitattu 13.10.2016
<http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2006/20060509#Pidm1573936>

Liitteet

Liite 1: Haastattelukysymykset.....	59
Liite 2: Tutkimuslupa.....	60
Liite 3: Lomake vankiloiden ilmoitustaululle	62
Liite 4: Suostuslomake	63

Liite 1: Haastattelukysymykset

- Mitä mieltä olet arvioinnistasi ja arviointiprosessista? Mistä pidit? Mistä et pitänyt?
- Oletko tietoinen rangaistusajan suunnitelmasi (ransun) sisällöstä?
- Ovatko tavoitteet sinun mielestäsi tarkoituksenmukaiset? Miksi? Puuttuiko jotain?
- Ovatko tavoitteet selkeitä?
- Saitko osallistua ransun laatimiseen? Miten se vaikuttaa motivaatioosi osallistua ransun mukaiseen toimintaan?
- Voitko toteuttaa ransuasi tässä vankilassa?
- Onko sinusta sijoituslaitoksesi oikea? Miksi?
- Onko sinulle kerrottu kehen olla yhteydessä tavoitteiden edistämiseksi?
- Oletko mukana ransun mukaisessa toiminnassa?
- Otitko itse yhteyttä vankilahenkilökuntaan ransun edistämiseksi vai ottivatko he yhteyttä sinuun? Kuka otti?
- Onko sinulle kerrottu mihin rangaistusajan suunnitelman noudattaminen tai noudattamatta jättäminen vaikuttaa?
- Miten sinua voisi motivoida ransusi mukaiseen toimintaan?
- Miten Arviointikeskus voisi kehittää arviointiprosessia parempaan suuntaan?

Liite 2: Tutkimuslupa

Päätös

21.11.2016

53/332/2016

Opiskelija
Heidy Rönn
Laurea Tikkurila
Rikosseuraamusala

Hakemuksenne 14.11.2016

Tutkimuslupahakemus

Olet hakenut Rikosseuraamuslaitokselta tutkimuslupaa Laurea-Ammattikorkeakoulun Rikosseuraamusalan opinnäytetyötä varten. Opinnäytteen ohjaajana toimii yliopettaja Juha Lavikainen. Opinnäytteen yhteyshenkilönä Rikosseuraamuslaitoksessa on erikoissuunnittelija Sanna Riila.

Tutkimuksen aihe

Vankien kokemuksia rangaistusajan suunnitelmista, niiden laatimisesta sekä toteuttamisesta rangaistusaikana

Tutkimuksen toteutus

Noin kuuden vangin haastattelut Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen vankiloissa. Vankitietojärjestelmästä tarvitaan tiedot haastateltavien vankien ritoista, ransuista, päärikoksesta sekä tiedon osallistumisesta kuntouttavaan toimintaan.

Lupahakemus

Haette lupaa haastatella vankeja sekä oikeuden vankijärjestelmän tietoihin.

Päätös

Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikkö myöntää teille tutkimuslupan hakemuksenne mukaisesti. Vankien haastattelut tulee tehdä vankilan johtajan suostumuksella ja välityksellä. Vankien tiedot vankitietojärjestelmästä haetaan erikoistutkija Marja-Liisa Muiluvuoren tai erikoistutkija Sasu Tynin välityksellä. Vankien tietojen keräämiselle tulee olla kunkin vangin kirjallinen lupa.

Haastateltavien osallistuminen tutkimukseen on täysin vapaaehtoista ja vankeilta tulee pyytää yksilöity kirjallinen suostumus osallistumisesta tutkimukseen ja haastatteluihin. Tutkimuksen tulokset on esitettävä niin, etteivät yksittäiset henkilöt ole tunnistettavissa. Tutkimusaineisto on säilytettävä siten, ettei se joudu ulkopuolisten käsiin. Tutkimusaineisto on tarkoitettu vain tutkimukselliseen käyttöön ja se on hävitettävä yksilötietojen osalta tutkimuksen valmistuttua. Tutkimuksen toteutus ja tutkimusaineiston keruu ei saa aiheuttaa kohtuutonta haittaa vankilan muulle toiminnalle.

Osoite
Lintulaahdenkuja 4
00530 HELSINKI

Puhelin
029 56 88500

Telekopio
029 56 88446

Sähköpostiosoite
kirjaamo.rise@om.fi

2(2)

Tutkimuksen valmistuttua siitä tulee lähettää sähköinen kopio tai paperikopio Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikköön sekä Rikosseuraamusalan koulutuskeskuksen Kriminologiselle kirjastolle (Vernissakatu 2A, 01301 VANTAA). Opinnäytteestä tulee myös lähettää sähköpostitse tiivistelmä Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikköön (peter.blomster@om.fi). Rikosseuraamuslaitos pidättää oikeuden julkaista opinnäytteen intranet- ja tiivistelmän internet-sivuillaan.

Pauli Nieminen
kehitysjohtaja

Peter Blomster
erikoistutkija

Tiedoksi

Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen johtaja
Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen vankiloiden johtajat.

Liite 3: Lomake vankiloiden ilmoitustaululle

Haetaan vankeja osallistumaan tutkimukseen

Opinnäytetyön aiheena on: Vankien kokemuksia rangaistusajan suunnitelmista, niiden laatimisesta sekä toteuttamisesta rangaistusaikana

Opinnäytetyön tavoitteena on kehittää Arviointikeskuksen työtä tuottamalla tietoa siitä, miten te vankeina olette kokeneet arviointiprosessin, ovatko rangaistusajan suunnitelman tavoitteet teidän mielestänne tarkoituksenmukaiset ja miten teitä voisi motivoida rangaistusajan suunnitelman mukaiseen toimintaan. Lisäksi tutkitaan miten rangaistusajan suunnitelman toteuttaminen on lähtenyt käyntiin vankilassa.

Mikäli olet ollut arviointijaksolla Helsingin vankilassa viimeisen puolen vuoden aikana ja haluat osallistua tutkimukseen, täytä suostumuslomake ja toimita henkilökunnalle. Tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista ja tapahtuu nimettömänä. Kaikki henkilötiedot pidetään salassa. Tutkimukseen osallistuvia haastatellaan henkilökohtaisesti.

Ystävällisin terveisin

Heidy Rönn

kolmannen vuoden rikosseuraamusalan opiskelija

Liite 4: Suostuslomake

Suostumuslomake tutkimukseen

Opinnäytetyön nimi: Vankien kokemuksia rangaistusajan suunnitelmista, niiden laatimisesta sekä toteuttamisesta rangaistusaikana

Tutkimuksen tulokset esitetään niin, etteivät yksittäiset henkilöt ole tunnistettavissa. Tutkimusaineisto säilytetään niin, ettei se joudu ulkopuolisten käsiin. Tutkimusaineisto on tarkoitettu vain tutkimukselliseen käyttöön ja se hävitetään yksilötietojen osalta tutkimuksen valmistuttua

[] Annan suostumukseni haastatteluun ja tietojeni luovuttamiseen tutkimuskäyttöä varten

Paikka ja päivämäärä

Allekirjoitus
